

AESCULUS

38ste JAARGANG
NUMMER 76
DECEMBER 2025

Botanische tuin

ARBORETUM

OUDENBOSCH

Coverboom: *Aesculus turbinata*

tekst Yvonne van Andel, foto cover Jochem Matthijssse

De Nederlandse naam van deze *Aesculus* is Japanse paardenkastanje, ingevoerd in Europa vóór 1880. De soortaanduiding *turbinata* betekent tolvormig, wat verwijst naar de vrucht. De boom groeit van nature op alle Japanse hoofdeilanden in vochtige bossen, van zeeniveau tot 2000 m hoogte. Zowel in Japan als in China is deze boomsoort al lang in cultuur. De Japanse paardenkastanje kan tot 30 m hoog worden, krijgt een ruwe bast en grote klevrige knoppen. De bladeren hebben vijf tot zeven ongesteelde blaadjes die bij het uitlopen roze tot donker purperbruin zijn gekleurd. De glimmende blaadjes zijn regelmatig getand, langer toegespitst en vaak aanzienlijk groter dan die van de nauw verwante

Europese paardenkastanje. De bloemen zijn kleiner dan die van de Europese soort en meer roomwit. De bloei start ongeveer twee tot drie weken later dan de Europese. De gladde bolsters met ruwe bast, zijn min of meer peervormig en bevatten zaden met een zeer groot hilum, dat is de lichte vlek op de vrucht, de kastanje. Op de foto kunt u zien dat er een echte herfstverkleuring is van de blaadjes. Bij de Europese soort is dat niet, dat blad verdort vaak al aan de boom. Omdat de Europese en Japanse paardenkastanje zo nauw verwant zijn, kunnen er ook kruisingen voorkomen op plaatsen waarbij ze in elkaars buurt zijn aangeplant. U vindt deze boom in de buurt van de Theekoepel naast de Bansloot.

foto Jochem Matthijssse

foto Ellen van der Peet

AESCULUS

38ste JAARGANG, NUMMER 76,
DECEMBER 2025

Aesculus is een blad voor en door vrijwilligers van Stichting Arboretum Oudenbosch. Het verschijnt tweemaal per jaar, in juni en december. Aesculus deelt informatie over het werk en de activiteiten van Stichting Arboretum Oudenbosch en biedt ruimte voor artikelen over bomen, planten en tuinen en alles wat daarmee verband heeft.

Colofon:

Uitgave
Bestuur stichting Arboretum Oudenbosch
www.arboretumoudenbosch.nl
Email
info@arboretumoudenbosch.nl
Bezoek- & postadres
Achter 't Postkantoor 1,
4731PM Oudenbosch.

Redactie
Yvonne van Andel
Marja Hoebink, tevens eindredacteur
Johan van Oosterhout,
Ellen van der Peet, redacteur beeld
Vragen, opmerkingen of suggesties voor de redactie?
Mail naar redactie@arboretumoudenbosch.nl

Vormgeving
SUZIP: Suzanne van Andel
& GPML: Yuri Jansen
Advertenties
Wim Rennings
Druk
Novum Drukkerij, Oudenbosch.

Oplage
1.500 exemplaren
Verspreiding
Aesculus wordt verspreid onder vrijwilligers, begunstigers, sponsors en geïnteresseerde bezoekers van Arboretum Oudenbosch.
ISSN 2325-7730

Vrijwilligers, begunstigers en belangstellenden kunnen kopij aanleveren. De redactie beslist over plaatsing en behoudt zich het recht voor stukken aan te passen dan wel in te korten. De inhoud van het artikel blijft de verantwoordelijkheid van de auteur.

In deze Aesculus:

Straatbomen in de stad

Bomen blijken van groot belang voor de leefbaarheid van onze steden.

De tak van Sint Barbara

Als je Barbaratak bloeit op eerste kerstdag, vind je voorspoed op je pad in het nieuwe jaar.

Tuinen, de natuur geordend

De geschiedenis van de tuinkunst in West-Europa. Van utilitaire ruimten tot expressieve kunstwerken.

En verder:

Overpeinzing van de voorzitter	2
Brief aan de begunstigers	5
Botanical Guardians	10
Boekbespreking	14
Straatbomen in de stad	16
Opgespit	20
De tak van Sint Barbara	25
Klimaatverandering cultureel erfgoed	28
Van Lindelaan naar Processielaan	32
Dendrologische verenigingen en Oudenbosch	37
Tuinen, de natuur geordend	42
Planten als cultureel erfgoed	46
Onmisbaar in 't groen	51
Terugblik op 2025	52
In antwoord op uw vraag	59

VERDER ZONDER VOORZITTERSHAMER

Al achttien jaar lang ben ik met toewijding en plezier voorzitter van Stichting Arboretum Oudenbosch. Nu ben ik eraan toe om een stap terug te doen. En wat fijn dat ik dat dadelijk met een gerust hart en goed gevoel kan nu Wijnie van Eck bereid is om tijdens de komende jaarvergadering het voorzitterschap van mij over te nemen. In haar vindt het bestuur een heel bekwame opvolgster die alle vertrouwen geniet en als vrijwilligster in de afgelopen twee jaren de tuin goed heeft leren kennen. Mijn stap terug betekent zeker niet dat ik vaarwel zeg. Met dezelfde betrokkenheid blijf ik me verdienstelijk maken voor de tuin en genieten van alles wat het Arboretum te bieden heeft. Alleen nu zonder de voorzittershamer.

De tuin is en blijft voor mij een plek van rust en schoonheid, van actieve vrijetijdsbesteding en verbinding. En met mij waren en zijn er steeds zoveel mensen die het Arboretum een goed hart toedragen, onze sponsors, begunstigers, adverteerders, partners in 't groen en voorop de hechte groep vrijwilligers. Met elkaar hebben we al die achttien jaren intense zorg gehad voor het onderhoud, de openstelling en de verdere ontwikkeling van de tuin. Dankbaar en met enige trots kijk ik terug op wat we samen in die tijd hebben neergezet.

Het was mij een eer om voorzitter te zijn van stichting Arboretum Oudenbosch, onze prachtige tuin en geweldig team vrijwilligers!

Johan van Oosterhout
Voorzitter

foto Fred de Grunt

**KLUS
WIJS**
Oudenbosch

Zandeweg 29
4731 NA Oudenbosch
0165-314003

Ma. t/m Vr. 8.30 - 18.00
Zat. 8.30 - 17.00

www.kluswijs.nl

VAKGARAGE OUDENBOSCH

ALTijd VERTROUWD DICTBIJ

U bent bij ons o.a. aan het juiste adres voor:

✓ Onderhoud & reparatie	✓ Occasions
✓ APK keuring	✓ Schadeherstel
✓ Banden, trekhaken	✓ Private & Zakelijk lease
✓ Accessoires	✓ Pechhulp

WWW.VAKGARAGEOUDENBOSCH.NL

Basschendijk 165d | 4731 DD Oudenbosch | T (0165) 31 16 30

BRASSERIE
SINDS ★ 2004
HET VROLIJKE SCHAAP

FENKELSTRAAT 23 • 0165 310100 • OUDENBOSCH • WWW.VROLIJKE-SCHAAP.NL

**Evenementen
in het arboretum**

In het Arboretum is er van alles te doen.
Kijk op www.arboretumoudenbosch.nl
voor de meest actuele agenda.

Botanische tuin
ARBORETUM
OUDENBOSCH

www.arboretumoudenbosch.nl

Oudenbosch, december 2025

Aan alle adverteerders, sponsors, partners, begunstigers en vrijwilligers,

Dit jaar trok de tuin maar liefst meer dan 16.000 bezoekers die elk op hun manier genoten van de collectie, de voorjaarsbloei, de herfstkleuren, de stilte, de exposities, concerten of gewoon van de weldaad van de natuur. Fijn dat de inzet van ons team vrijwilligers dat zorgt voor de openstelling, het onderhoud en de ontwikkeling van de tuin weer werd 'beloond' met zoveel bezoek. Dat is zeker mede te danken aan de financiële steun die we mochten ontvangen.

Voor u ligt Aesculus 76 met daarin lezenswaardige artikelen over activiteiten en ontwikkelingen in de tuin en de terugblik van de voorzitter op 2025. Aangehecht is de jaarkaart voor 2026 met een verzoek voor het overmaken van de jaarlijkse bijdrage als begunstiger, partner of sponsor. Met de jaarkaart heeft u het gehele seizoen met twee personen gratis toegang tot de tuin.

Uiteraard hopen we ook in het nieuwe jaar op u te mogen rekenen. Het stelt ons in staat om te investeren in de tuin, zoals bijvoorbeeld in de ontwikkeling van de voormalige Lindelaan tot Processielaan. Elders in deze Aesculus meer daarover. Het is ook welkom ter ondersteuning van onze activiteiten in 2026 die in het teken zullen staan van het jaarthema 'Planten als passagier'. Overigens zal het Arboretum als één van de '9 wonderen van Oudenbosch' ook het thema 'Religieus erfgoed' blijven omarmen.

Het bestuur wenst u fijne kerstdagen en alle goeds voor 2026. We zien u dan graag weer in de tuin! Of misschien al eerder, want op eerste en tweede kerstdag is de tuin traditiegetrouw open tussen 12.00 en 16.00 uur, mits het winterweer het toelaat. Kijk dan even op onze website.

Dank voor ieders inzet en betrokkenheid bij de tuin in het afgelopen jaar.

Met vriendelijke groet,

C. van der Harst, secretaris

J.P. van Oosterhout, voorzitter

Stichting Arboretum Oudenbosch • Achter 't Postkantoor 1 • 4731 PM Oudenbosch
0165 31 71 71 • info@arboretumoudenbosch.nl • KvK 41104629
NL50 RABO 0140767495 • NL26 ABNA 0490957153 • NL04 INGB 0005181785
Lid van de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen

Kom én geniet bij de Jezuïet

DE JEZUÏET
BRASSERIE
CAFÉ

Jezuïetenplein 1 | 4731 HX | Oudenbosch | 0165-329477 | mail@dejezuïet.nl

Plant als passagier

door Yvonne van Andel

Het thema van de NVBT voor 2026 is Plant als passagier, ook weer een thema waar je alle kanten mee op kunt... Planten waren al passagier voordat mensen zich hiervan bewust werden. Met name hun zaden reizen over de wereld, door de wind, over water, in vogelpoep en in dierenvachten. De 'passagier' reist dan eigenlijk bijna altijd over korte afstanden. Dat planten uit zichzelf lange reizen maken komt niet zo vaak voor.

Een voorbeeld van een plant die wel een lange reis heeft gemaakt is de Grote weegbree, (*Plantago major*) waarvan het zaad als passagier, vastgeplakt aan de vacht van dieren, later ook aan schoeisel en kleding van mensen en aan fiets- en autobanden, inmiddels de hele wereld is doorgereisd. Het is een echte *tredplant*, waar veel gelopen wordt of voertuigen rijden, is de plant te vinden. In Amerika is hij bij de inheemse bevolking bekend als 'White man's footprint'.

Grote weegbree

ON THE CONVEYANCE OF PLANTS AND SEEDS ON SHIP-BOARD.

Wardian case (bron blog Chr. Roosen)

De hoogte van de bloeiwijze, en dus de hele plant, varieert van enkele centimeters tot 50 cm. Het blad van Grote weegbree is als een geschikt middel tegen jeuk het proberen waard. Grote weegbree bloeit van mei tot november. De zaadjes worden slijmerig na een regenbui en plakken dan overal aan vast.

Behalve door stormen, orkanen en tornado's is het reizen van hele planten mogelijk gemaakt door de mens. Eigenlijk begonnen de Egyptenaren ooit met het verzamelen van zaden en planten om ze dichtbij hun woonplaatsen uit te planten. Toen de Romeinen steeds machtiger werden, dat was nog voordat wij hier in Nederland de jaren telden en bijna niemand kon schrijven, legden de Romeinen een wegennet aan over hun rijk. Zonder die wegen waren ze nooit zo machtig geworden. Langs dat Romeinse wegennet werd van alles vervoerd en ook aangeplant. Zo kwamen hele planten, ook bomen, uit het Middellandse Zeegebied bij Romeinse nederzettingen terecht, ook in Nederland.

De eerste plant die als passagier een lange zeereis overleefde was een cactus

Coatinc West Brabant is samen-
gegaan met The Coatinc Company

Coatinc West Brabant beschermt vandaag de generaties van morgen

The Coatinc Company is de pionier in metaalveredeling met een visie voor de toekomst. Bij ons draait het om het beschermen en verfraaien van metaal en om het beschermen van de komende generaties. Met een sterke focus op duurzaamheid omarmen we technologieën die niet alleen vandaag, maar ook morgen en daarna van waarde zullen zijn. Onze oppervlaktebehandelingen bieden onbegrensde mogelijkheden voor industrieën wereldwijd, terwijl we onze planeet en toekomstige generaties beschermen. Samen bouwen we aan een wereld waarin kwaliteit, innovatie en verantwoordelijkheid hand in hand gaan.

The Coatinc Company
Wij veredelen dromen
www.coatinc.com

Elektrolytische bescherming • Hoge temperatuur bescherming • Centrifugale bescherming • Passiveren • Anodiseren • Plaatveredeling • Houtveredeling • Lijmen • Lijmen • Lijmen

NOVUM drukkerij

Markt 54 • 4731 HR Oudenbosch
T. 0165 - 31 23 92
E. info@drukkerij-novum.nl
www.drukkerij-novum.nl

Grafische wensen? Wij denken én doen met u mee!

Cactussen in de kas van het Arboretum
foto Yvonne van Andel

Karel de Grote was een belangrijke keizer die in het jaar 800 de baas was geworden over een groot gedeelte van het West-Europa van nu. Tijdens zijn heerschappij kwamen er opnieuw allerlei nieuwe planten en bomen vanuit het Middellandse Zeegebied in Nederland aan.

Vanaf ongeveer 1600 kwamen ook planten via zeeroutes uit Noord-Amerika en wat later ook vanuit Japan en China naar ons land. Mensen moesten wel eerst de schepen kunnen bouwen die dergelijke reizen aankonden. Op die schepen liften later dan ook weer onderwaterplanten mee.

Reizen aan boord van een schip was voor planten vaak heel zwaar, zeker een lange zeereis. Die reizen begonnen al in de zestiende eeuw. Onderweg kregen ze weinig tot geen licht, geen bescherming tegen het zoute zeewater.

Mallejan

De mensen op het schip gunden je geen slokje zoet water uit angst zelf te kort te komen. De kans op overleven was minimaal. De eerste plant die erin is geslaagd was een cactus!

Toen de accommodaties voor planten op schepen werd verbeterd, verbeterde ook de overlevingskans voor de reizende plant aanzienlijk. In 1829 ervoer de arts, Dr. Nathaniel Bagshaw Ward, een natuuronderzoeker en hobbykweker, dat zijn planten stierven door de vuile rook uit de fabrieksschoorstenen nabij zijn woonplaats in Londen. Hij beschermde zijn planten tegen de vuile lucht door ze in een glazen kistkast te plaatsen. George Loddiges, van wie dr. Ward een klant was, ging nog een stap verder door de kisten van Ward te gebruiken bij een zending planten die per schip werden vervoerd. Dit zorgde ervoor dat 19 van de 20 planten de reis overleefden.

Dat was groot nieuws en Joseph Dalton Hooker was een van de eerste plantenonderzoekers die de nieuwe uitvinding *Wardian-koffers* gebruikte, toen hij in 1841 vanuit Nieuw-Zeeland planten naar Engeland verscheepte, tijdens de baanbrekende reis van HMS Erebus die rond Antarctica voer. Heel wat van de planten kwamen levend aan wal.

Als passagier over land kreeg de plant het ook steeds beter, er kwam een tijd dat zelfs grotere bomen konden meeliften met een *Mallejan*. (zie afbeelding)

Met de huidige kennis en kunde van mensen en de vele verpakkingsmogelijkheden kan alles en is het gelukkig een stuk gemakkelijker geworden voor planten als passagier.

Maar er is een keerzijde. Uit een recente risicobeoordeling blijkt dat van 95 bekende meeliftende planten er 20 mogelijk inheemse planten kunnen verdringen. Maar ook insecten en schimmels die plagen en plantziekten kunnen veroorzaken, kunnen weer meeliften met de planten.

Wil een plant op reis dan zijn er heel veel adviezen te vinden op het world-wide web. Kijk maar eens op <https://plantopreis.nl> of <https://Plantwilzelfbeslissen.com> of <https://grannybotanica.nl>

Twaalf bekende natuurorganisaties werken mee aan een nieuwsbrief die ik bijzonder graag wil aanbevelen. Deze nieuwsbrief stelt vooral de risico's aan de kaak van de plant als passagier.

<https://www.ecosia.org/search?method=chromedefaultnewtab&q=Kijk+op+exoten>

miniatuur van boomplantwagen in het entreegebouw vervaardigd door Hans breedveld. foto Johan van Oosterhout

De Botanic Guardians van Nederland

Hortus Overzee in Den Helder:
wat een mens vermag...

Tekst namens de Hortus Overzee: Juul van Dam en Jacolien Zwart

Willem Barentsz, Michiel de Ruijter, de VOC-schepen op de rede van Texel, keizer Napoleon Bonaparte, Dorus Rijkers, de huidige Koninklijke Marine; Den Helder is al eeuwenlang belangrijk voor de zeevaart. Dat Hortus Overzee daar nauwe ontstaansbanden mee heeft, is misschien minder bekend.

In 1823 reisde de onderzoeker en chirurgijn Von Siebold (1796-1866) op een schip van het Nederlandse leger vanaf de rede van Texel naar Japan. Op het kunstmatige schiereiland Decima in Nagasaki kreeg hij zijn werkplek, waar hij geïnteresseerd raakte in het verzamelen en kweken van Japanse planten. Bij zijn terugkeer had hij vele soorten planten en zaden ingescheept, die na zijn binnenkomst in Den Helder, overgepakt werden om met hem mee naar Leiden te gaan. Zijn naam is alom bekend en menig Japanse tuin in het westen besteedt aandacht aan het indrukwekkende, geïntroduceerde plantmateriaal.

Ludolf Bakhuizen, 1665: Hollandse schepen wachtend op een gunstige wind op de rede van Texel (foto RKD)

Detailkaart uit 1700 (foto collectie Zuiderzee museum)

Palmkas (foto Hortus Overzee)

Succulentenkas (foto Hans Versteegh)

Pottenhok (foto Hans Versteegh)

Krupp spanten (foto Hans Versteegh)

Een kleine geschiedenis

Maar... dat de Nederlandse jongens van de modernere marineschepen ook weleens met de mooiste exotische planten thuiskwamen, staat veelal niet in de boeken. Vanuit de Antillen of het vroegere Nederlands-Indië kwamen vele soorten succulenten en orchideeën in Den Helder aan. Dit was nog niet aan regels gebonden. De planten bleven hier en werden onder andere ondergebracht bij de gemeentelijke kwekerij van de plantsoenendienst.

De functie als kwekerij verdween uiteindelijk en een groep enthousiaste vrijwilligers bleef voor de planten zorgen. En er kwamen steeds meer planten. Het plan ontstond om een permanente tuin voor bezoekers te creëren. In 1993 werd dit geslaagde initiatief de stichting Oranjerie De Groene Parel.

In 1939 werd de kwekerij al verrijkt met een Palmkas, te gebruiken voor de opslag van de niet winterharde exoten. Het stalen casco kwam uit de beroemde Kruppfabrieken. Er werd goed werk geleverd want de kas staat nog steeds, nu met een permanente tropische beplanting. Het is een gemeentelijk monument geworden, met de naam Krupp zichtbaar op de spanten. Een ander historisch overblijfsel is het charmante pottenhok.

In 1995 kwam de stichting los van de gemeente. Er werden meer kassen neergezet, meer tuinen aangelegd. En er kwamen steeds meer vrijwilligers. Zo groeide bijvoorbeeld de diversiteit in de vetplanten- en cactussenkas gestaag met hulp van vrijwilligers die lid waren van de Succulenta vereniging en veel kennis meebrachten. De Oranjerie groeide steeds meer uit tot een volwaardige botanische tuin en in 2017 werd dan ook gekozen voor de nieuwe naam Hortus Overzee.

Geïnspireerd door de mooie tuinen in Japan, werd in het jaar 2000 een Japanse landschapstuin met waterval en vijver aangelegd. Deze tuin is ontwikkeld door de Japanse professoren Nakamura en Amasaki uit Tokio, in samenwerking met de Nederlandse architect professor Kuitert. Camelia's, bamboe, prunussen en rododendrons geven, samen met wilgen en Hollandse dijkstenen, de bezoeker een unieke rustbeleving. Ook vele door Von Siebold geïntroduceerde plantensoorten zijn in de tuin te bezichtigen en het is mogelijk met een speciaal ontwikkelde map vol plantinformatie, meer te weten te komen over de planten. De Japanse tuin is onderdeel van de nationale collectie van de SNP (Stichting Nationale Plantencollectie).

Tegeltabelau Japanse tuin (foto Hortus Overzee)

DE SCHUIVEN

Terug van weggeweest. Cafetaria De Schuiven in een modern jasje inclusief Wok To Go. U kunt bij ons eten, drinken, poolen, enzovoorts.

Openingstijden Cafetaria/Café :
Dinsdag t/m Zondag van 12:00 uur tot 21:00 uur

Openingstijden Wok To Go :
Dinsdag t/m Zondag van 16:00 uur tot 20:00 uur
Maandag alleen open op feestdagen.

Adres: Bosschendijk 1 te Oudenbosch
Telefoonnummer: 0165-315627
Reserveren is mogelijk

Graag Tot Ziens

MK administraties

Uw passie is ondernemen, onze passie is cijfers

Een ondernemer moet kunnen vertrouwen op de cijfers en geen zorgen hebben over belastingzaken. Ons kantoor neemt deze zorg graag van u over. Dan kunt u uw aandacht volledig richten op uw business en uw klanten de service en kwaliteit bieden die zij verdienen. Dit zonder zorg om de administratieve perikelen.

Wij richten ons op het MKB met als doelgroep het kleinbedrijf en de ZZP'er. Ook de particulier die zijn aangifte uit wil besteden is van harte welkom.

Wij werken vanuit persoonlijke benadering en betrokkenheid bij de ondernemer

MK administraties | Oude Antwerpsepoortbaan 56 | 4741 TL Hoeven
0165-317643 | www.mk-administraties.nl | info@mk-administraties.nl

Repelsteeltje

Bloemen & Planten

Het bloemenwinkeltje waar de natuur nog op een sprookje lijkt

Markt 30
4731 HP Oudenbosch
0165 310 600

www.repelsteeltje.info
bloemen&planten@repelsteeltje.info

Uw kennis van wonen

van meer
MAKELAARS

St. Bernaertsstraat 14, 4731 GP Oudenbosch
T 0165-33 12 33 E info@vanmeermakelaars.nl W www.vanmeermakelaars.nl

NVM

Plattegrond

De hortus nu

Onze (stads)hortus is ca. 1,2 hectare groot en aan vier kanten omgeven door rijen woningen, waardoor de bezoeker vanaf de weg geen besef heeft wat we allemaal te bieden hebben.

Er is in de hortus geen mooiste plek, geen meest imposante plant of bloem, we hebben niet de grootste, beste, indrukwekkendste of interessantste... zeg het maar. De charme van Hortus Overzee is dat we met onze collectie en grote diversiteit de bezoekers weten te verwonderen. De Palmkas, de Vlinderkas, de Wereldkas, de Succulentenkas, de Japanse tuin en de andere buitentuinen, maar ook wisselende tentoonstellingen in het entreegebouw of de kleine thematische tentoonstellingen; het zijn ieder op zichzelf staande werelden die de bezoeker verleiden. Kinderspeurtochten of lessen voor scholieren worden ontwikkeld bij de jaarthema's.

Greyia radlkoferi (foto Hortus Overzee)

Melaleuca nesophila
(foto Hortus Overzee)

Banksia marginata (foto Jan Meijvogel)

Eucalyptus crucis (foto Hortus Overzee)

Vele handen maken licht werk
(foto Hans Versteegh)

Sinds een aantal jaar is er ook aandacht voor inheemse planten, zodat onze Hollandse insecten zich tegoed kunnen doen aan de voor hen vertrouwde nectarplanten. Want de bedreiging is groot.

Samenwerking met andere botanische tuinen, het delen van thema's etc., maakt dat we alert blijven en dat de tuin zich blijvend vernieuwt en verbetert. Hortus Overzee is, zoals veel tuinen, sterk afhankelijk van vrijwilligers. Zonder hen zouden al die bijzondere plantensoorten niet bewaard blijven en niet getoond kunnen worden. Ook de gulle schenkingen van plantencollecties van collegatuinen verrijken de hortus. Zo hebben diverse leden van de Kuipplantenvereniging ons een prachtige Afrikaanse plantencollectie geschonken en vorig jaar kregen we een buitengewoon mooie Australische verzameling. Indrukwekkend, daar zijn we dankbaar voor. Dit zijn voor de hortus, maar ook voor de bezoekers mooie nieuwe aanwinsten die stimuleren.

In de nabije toekomst wordt een deel van onze Wereldkas afgebroken en is er de nieuwe uitdaging hoe we daar de collectie op kunnen aanpassen.

Het moge duidelijk zijn: een botanische tuin verveelt nooit!

Informatie
hortusoverzee.nl

Boekbespreking

‘Spelen met de natuur’:

Henk Gerritsen en Anton Schlepers

Tekst en foto's Ellen van der Peet

‘Buiten is het Groen’, dit is de titel van hét boek van Henk Gerritsen (1948-2008). Als hij naar buiten keek vanuit het raam in Schuinesloot, was dat ook zo, heel erg groen. Een Drents stukje grond van de moeder van zijn partner Anton Schlepers (1945-1993) toverden de twee om in een groen paradijsje: de Priona Tuinen. Vernoemd naar de bijnaam van Antons vader: Priona. Waar ze tegen alle trends van dat moment in gingen tuinieren met de natuur als leidraad.

‘Buiten is het groen’ is in het Duits vertaald in *Gartenmanifest*, en dat is het ook: een manifest. Een pleidooi voor tuinieren met de natuur mee en zonder bestrijdingsmiddelen. Gerritsen en Schlepers creëren landschapjes in tuinvorm waar bloemen en planten mixen en niet in groepen staan, ze stellen dierenleven centraal, etc. Het boek is ook in bredere zin te zien als een manifest, een aanklacht tegen het verdwijnen van natuur in Nederland, uit tuinen en uit ons landschap. Gerritsen was al in zijn jonge jaren betrokken geweest in de strijd tegen het kappen van Amelisweerd bij Utrecht.

De tuinierende mens worstelt al eeuwenlang met de vraag: in hoeverre moet een stuk grond ingevuld worden met planten geordend naar de wensen van die tuinier, of laten we de natuur zelf keuzes maken en planten hun gang gaan? Van hele geordende tuinen met strakke perken zoals die bij paleizen als 't Loo of Versailles (zie ‘Tuinen, de natuur geordend’ elders in dit blad) tot inheemse tuinen waar

zo min mogelijk wordt ingegrepen, alles bestaat. Ook in ons Arboretum is er sprake van in toom houden van zich uitbreidende en verspreidende planten, waarbij de een harder wil ingrijpen dan de ander. Uiteindelijk blijft tuinieren altijd een vorm van spelen met natuur. En soms wil je juist graag dat de planten uitdijen en zich verspreiden, zoals de cyclamen onder de treurbeuk en de krokussen en sneeuwkllokjes in het grasveld.

Buiten is het groen

Doorkijk naar Kaatjes tuin

Kaatjes tuin in de zon

In de jaren tachtig en negentig, zo schreef ik al in de vorige Aesculus in de boekbespreking van ‘Blauwe Bloemen’, ontstond er een nieuwe kijk op tuinieren die de naam *Dutch Wave* kreeg, dwars tegen de heersende Engelse tuintrend in. De drie leidende namen waren Gerritsen, Ter Linden en Oudolf. Terwijl Ter Linden zijn eigen plan trok, werkten Gerritsen en Oudolf samen in een aantal boeken waaronder ‘Droomplanten’. Een boek dat nog steeds zijn weg vindt naar tuinliefhebbers. In dit boek introduceerden ze sterke vaste planten met een natuurlijke uitstraling. Planten die nu niet meer weg te denken zijn en ook opduiken in de openbare ruimte, parken en gemeentelijke groenstroken. Samen met siergrassen geven zij in een border een natuurlijk effect.

Gerritsen en Oudolf zochten elkaar regelmatig op om gesprekken te voeren over tuinieren en planten. In die tijd was de Engelse tuinstijl leidend. Behoorlijk strak en geordend. Alle drie verzetten ze zich daartegen. Goed om eens stil te staan bij de veel te vroeg overleden Henk Gerritsen en Anton Schlepers die een bijzondere erfenis hebben nagelaten in de vorm van tuinen en een gezamenlijk prachtig boek over die tuinen: ‘Spelen met de Natuur’ (1993). Als het boek in 1993 verschijnt en verslag doet van het ontstaan van de tuinen en de samenwerking tussen beiden, is Anton al heel ernstig ziek. Hij overleed kort na het uitkomen van het boek. En daarmee stierf een zeer originele, artistieke persoonlijkheid die zich ook ontwikkeld had tot een bijzondere fotograaf. Zijn foto's van tuinen en boeketten zijn over de hele wereld verstuurd in de vorm van ansichtkaarten en hij leverde vele foto's aan de boeken van interieur- en tuinontwerper Elisabeth (Kaatje) de Lestrieux over tuinieren. In Slotervaart kun je fietsen over het Anton Schleperspad, ontdekker van de Oeverlanden.

‘Wild tuinieren binnen strakke lijnen’, dat was het motto, geïnspireerd door de natuur op Terschelling maar vooral ook die in de Alpen en de Pyreneeën, de prachtige bloemenweides aldaar. Zo'n weide creëerden Gerritsen en Schlepers ook in Schuinesloot. De groente- en vlindertuin waren ook hun tijd vooruit. Ik bezocht de tuinen op hun hoogtepunt in de jaren negentig. Na de dood van Gerritsen in 2008 ontstond er een probleem. Hoe houden we deze bijzonder tuinen en zijn nalatenschap in stand? De oplossing werd gevonden in de persoon van Gitta Luiten. In 2015 bezocht ik de tuinen opnieuw en sprak met haar over de instandhouding van deze erfenis. Geld was toen net als in de tijd van Gerritsen een probleem. Nu tien jaar later staat het restaurant De Tuinkamer centraal in de tuin. En is er een stevig fundament gebouwd om de tuinen voor de toekomst te behouden die nog steeds in de geest van Gerritsen voortgezet worden.

Wie het gedachtegoed van Gerritsen en de creativiteit van Schlepers tot zich wil nemen doet er goed aan de oude boeken ‘Spelen met de natuur’ en ‘Buiten

is het Groen’ op te pakken. De betekenis van deze twee voor de ontwikkeling van de nieuwe trend in tuinieren is groot. Via de website van de Priona Tuinen kun je ook nog steeds rondstruinen op de oude website van Gerritsen, die via een link in leven gehouden is. Het leuke van dergelijke tuinboeken is ook dat je meegenomen wordt in het ontstaan van een tuin, het hele persoonlijke verhalen zijn en in ‘Spelen met de natuur’ uit 1993 zijn de sfeervolle foto's van Schlepers heerlijk om te bekijken. Het is heel lastig om groen erfgoed in stand te houden als er geen monumentaal gebouw bij is. Dat het met de Priona Tuinen gelukt is, is dan ook bijzonder. (Wil je hier meer over weten, lees dan mijn verhaal op www.groenjournalistiek.nl/2015/08/prionatuinen_henk_gerritsen)

Op die warme dag in augustus 2015 dat ik terug was in de Priona Tuinen genoot ik opnieuw van de markante buxusfiguren die nog steeds aanwezig zijn in ‘Kaatjes tuin’ (een verwijzing naar Elisabeth de Lestrieux). De flink gegroeide bomen gaven een andere aanblik op de vijver. Deze herinnerde ik me scherp van mijn eerste bezoek. Maar de krabbescheer, een teken van een biologisch gezond evenwicht van het water is nog steeds volop aanwezig. Ik realiseer me dat, nu alweer tien jaar later, het de hoogste tijd is om weer een keer terug te gaan en te gaan genieten van het eten in De Tuinkamer en de erfenis van twee bijzondere heren.

‘Spelen met de natuur’ en ‘Buiten is het groen’ zijn nog steeds verkrijgbaar, al gaat het om tweedehands exemplaren. Dat geldt ook voor ‘Droomplanten’.

Kijk op www.tuinkamer-priona.nl voor alle tegenwoordige info over de tuinen. Daar kun je doorklikken naar de oude website van Gerritsen. Echt de moeite waard.

Straatbomen in de stad

Een selectieve geschiedenis in twee delen

Door Theo Hoebink

Vrouwen wandelend op Madison Square, New York (1901). De straten met bomen waren straten van standing. Dames uit de keurige klasse (gentry) konden daar dus zonder bezwaar flaneren. De boom als hoeder van de reputatie van de vrouw. (bron: Byron Cy in Dümpelmann, 'Seeing Trees')

Op zoek naar een volgende invulling van het jaarthema 'Plant en Mens', ligt de keuze van het thema van bomen in steden heel erg voor de hand. Bomen blijken van groot belang voor de leefbaarheid van onze steden. De keuze voor dit onderwerp is tegelijkertijd ook ris- kant, omdat het veel te groot is om in een klein artikel te behandelen. Vandaar dat ik gekozen heb voor de ondertitel 'een selectieve geschiedenis', ik beperk mij voornamelijk tot de straatboom én ik spreid het ver- haal over twee afleveringen.

Dit eerste deel gaat het over de algemene internatio- nale geschiedenis van de stadsboom. Aan de hand van een aantal voorbeeldsteden schets ik globaal de ont- wikkeling van de boom in de stad.

In het volgende nummer van Aesculus wordt het verhaal toegespitst op Nederland en op de belangrijke rol die de stadsbomen hebben bij het inspelen op de klimaatverandering, ook in de verdere toekomst.

Amsterdam was een van de eerste Europese steden die overging tot de plan- matige aanplant van bomen in de nieuw ontwikkelde grachtengordel (eind zestiende begin zeventiende eeuw). Men deed dat omdat men geïnspireerd was door de ideeën van Italiaanse bouwmeesters die, vanuit de opvattingen van de renaissance, op zoek waren naar een ideale stad.

Zo besteedde de Italiaanse bouwmeester Palladio in zijn *Quattro libri dell'ar- chitettura* (1570) speciale aandacht aan het beeld van stedelijke straten. "De schoonheid die sierlijke bouwwerken aan de straat kunnen geven, wordt versterkt wanneer aan beide zijden van de weg bomen worden geplant die door hun bladeren de geest verlevendigen en door hun schaduw een groot comfort leveren".

In 1610 vergeleek een Italiaanse bezoeker Amsterdam met Venetië, waarbij Amsterdam er veel gunstiger uitkwam: "omdat ze gewoon zijn om langs de hele lengte van de gracht aan de rand van de kaden een rechte rij grote bomen te planten, die ze 'lind' noemen en die door hun groen zeer veel bijdragen aan de fraaiheid van deze stad."

De Herengracht in Amsterdam mét en zonder bomen. Links het beroemde schil- derij van Berckheide (1685), rechts de huidige situatie met, ondanks de ziekte, nog steeds iepen. Bij herplant worden ze vervangen door resistente soorten.

Duidelijk was dat de aanplant van de monu- mentale bomen vooral plaatsvond aan de pa- rallelle hoofdgrachten met de meest kapitaal- krachtige bewoners. Aanvankelijk waren het linden, maar het aandeel van iepen werd in de loop van de zeventiende eeuw steeds groter.

Iepen waren sterker, gaven meer schaduw en hadden een langere levensduur.

Op termijn bleken de bomen ook van prak- tische waarde. Zo verschenen ze eveneens in armere delen van de stad. Ze stabiliseerden de kades en op marktplaatsen werden ze neerge- zet omdat ze schaduw boden aan het vee dat niet te lang in de zon kon staan, maar ook om bederfelijke producten tot langer op de dag te kunnen verhandelen. Bijzonder was dat niet alleen de aanplant maar ook het beheer van de bomen een overheidstaak werd. Zo benoemde het stadsbestuur in 1631 twee stadshoutvesters en meerdere boomplanters of 'stadsgaardeniers'. Het voorbeeld van Amsterdam kreeg vanwege de gebleken verfraaiing van het stadsbeeld veel navolging in binnen en buitenland. De boom werd een prestigeobject.

De modernisering in de stad in de negentiende eeuw

Vanwege de industriële revolutie ontstonden zeer snel groeiende steden. In een hoog tempo moesten al die nieuwe stadsbewoners gehuis- vest worden en dat ging ten koste van kwali- teit van de woonomgeving en dus ook van de gezondheid van de stadsbewoners. De sterfte onder jonge kinderen was dramatisch hoog en de leefomstandigheden van de verpauperde massa waren mensonterend. Een volwassene

in een sloppenwijk, waarin meer dan de helft van de bewoners moest wonen, werd door- gaans niet ouder dan 40 jaar. Het was dan ook logisch dat er vanuit de wereld van artsen en liefdadigheid een beweging ontstond die zich het lot van de verpauperde massa in de steden begon aan te trekken.

Actuele foto in de sfeer van de miasmetheorie. Bomen als gezondheidsfilters waarmee vele kwalijke ziektes konden worden voorkomen.

Deze zogenaamde ‘hygiënist’ drongen aan op drastische verbeteringen in de stad zoals betrouwbaar drinkwater, riolering en een goede stadsplanning. De woonomstandigheden moesten snel verbeteren door betere woningen en door meer licht en meer groen in de woon- omgeving. Lange tijd dacht men dat ziektes als cholera en tyfus werden overgebracht door de ‘miasmen’ (kwalijke dampen). Vooral bomen zouden die miasmen kunnen uitfilteren. Daarnaast konden ze de noodzakelijke verkoeling brengen in de zomer. Dat was belangrijk omdat bijvoorbeeld in de zomer de kinder- sterfte veel hoger lag als gevolg van diarree die te wijten was aan de te hoge temperaturen in de zomer. De boom werd een heemeester.

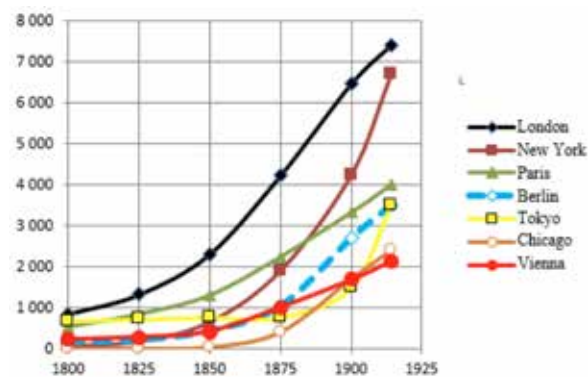
Parijs is een spectaculair voorbeeld van de stadsvernieuwing in deze tijd. De ingrepen van Haussman zijn welbekend. Samen met licht, lucht en ruimte nam het aantal bomen in de stad in korte tijd toe van 50.000 naar bijna 100.000. Parijs werd een voorbeeld voor veel andere steden als Londen, Wenen, Brussel en Berlijn. Zo werd na de Frans-Duitse oorlog (1870-1871) in opdracht van Bismarck de bekende Kurfürstendamm (53 meter breed en met dubbele bomenrijen) in Berlijn aangelegd om de Parijse Champs Elisée qua schoonheid naar de kroon te steken. De boom werd tegelijkertijd een gezondheids- én prestigeobject.

Afb. 3 Vogelvluchtopname van het steeds groenere Parijs. Het Parc Monceau vormt een belangrijke schakel in een uitgebreid netwerk van bomen. (bron: Pixabay)

Het verhaal van bomen in Amerikaanse steden

Als gevolg van de sterke overbevolking in Europa rond de eeuwwisseling (negentiende-twintigste eeuw) kwam er een grote stroom van landverhuizers naar de Verenigde Staten op gang, waardoor de steden aan de noordoostkust een explosieve groei kenden.

Afb. 4 Groei van de grootste steden ter wereld 1800-1925. New York is de snelst groeiende stad. (Bron: Uchitel Publishing House)

In Europa was het besef om gezonde steden te bouwen inmiddels steeds meer gemeengoed geworden. In de VS was dit in deze pioniersfase nog lang niet het geval. Naar het voorbeeld van New York werd de bouwgrond in de nieuwe steden verkaveld volgens een grid-patroon. Dit maakte de stad overzichtelijk en de verkaveling kon snel en efficiënt verlopen. Hoe dicht er binnen een blok werd bebouwd, hing uiteraard af van de financiële draagkracht van de toekomstige gebruikers. Hoe rijker, hoe groter het perceel, hoe meer ruimte voor bomen. In armere delen was dat veel minder of helemaal niet het geval. Als er groen was binnen de stad, dan was dat een zaak van (rijke) particulieren maar in ieder geval niet van het stadsbestuur. Dat is voor die tijd ook wel goed te begrijpen als je beseft dat de meeste stadsbestuurders het maar raar vonden om nieuwe bomen langs de straten te planten, terwijl vlak daarvoor de oorspronkelijke bossen massaal gekapt waren om ruimte te maken voor de nieuwe steden. Bovendien was men van opvatting dat de straat een te vijandige omgeving vormde voor bomen. Niemand keek naar ze om, ze werden massaal aangevreten door de vele paarden die er gestald werden en ze legden dan ook snel het loodje.

In navolging van Europa kwam daar een reactie op. In 1920 schreef de spraakmakende Amerikaanse plantkundige Furman Lloyd Mulford: “Als het onmogelijk is om bomen in een straat te planten, dan zou die straat moeten worden afgesloten tot het moment dat bomen er weer kunnen gedijen. “Geen bomen? Dan geen mensen!” Zijn opvattingen werden snel gedeeld. Overall kwamen er, op particulier initiatief, street-planting committees die zich beijerden om de nieuwe steden met bomen te vergroenen. Veelzeg- gend in deze Amerikaanse praktijk waren de namen en termen die men ging gebruiken: *shade tree* voor straatboom en *urban forestry* (bosbouw) voor het aanplanten en het beheer van bomen binnen de steden.

fAfb. 5 Vogelvluchtkaat van Jamestown (New York) anno 1871. Als we aannemen dat de tekenaar naar waarheid heeft getekend, dan zie je dat er gekozen is voor één uniforme straatboom. De nadrukkelijk rokende schoorstenen zijn geen teken van vervuiling, maar zijn bedoeld als positief kenmerk, namelijk van voorspoed en vooruitgang. Bron US Libery of Congress

De grafiek van afbeelding 4 geeft een voorbeeld hoe de Amerikaanse urban forestry in praktijk werd gebracht. Deze jonge stad in wording, Jamestown (in de staat New York), plantte zo veel mogelijk *streetline trees* en probeerde op die manier een alternatief te bieden voor de dichtbevolkte, op dat moment vrijwel boomloze grote steden aan de noordoostkust. In het begin stapelde men fout op fout. Vaak werd er gekozen voor maar één, liefst snelgroeiende soort. Een voorbeeld is de Canada- of zwarte populier (*Populus x Canadensis*). Omdat er wel geld was voor de aanplant, maar niet voor het onderhoud van de bomen, legden vele al snel het loodje, bijvoorbeeld vanwege een chronisch watertekort. Het gebrek aan kennis was groot. Men had geen idee welke boomsoorten qua leefomstandigheden, vorm, onderhoud of ziekteresistentie het beste waren.

Op zoek naar betere soorten richtte men de blik op het oude continent Europa. Daar waren boomkwekerijen met een rijke ervaring op gebied van straat- en laanbomen. Hun kennis en assortiment was groot. Duitsland en Frankrijk waren daarbij het meest in trek, maar ook Nederlandse en meer specifiek Oudenbossche (!) kwekers richtten zich op deze nieuwe aantrek- kelijke markt (zie kader). Tegelijkertijd met de handel in bomen, droegen de Europeanen ook kennis over. Die kennis werd in de VS verder ontwikkeld, en die kwam dan weer terug naar Europa.

Het bijzondere hierbij is dat in de grote steden vrouwen de grote drijvende krachten achter de aanplant en het goede beheer van bomen waren. Het

Geen bomen, Geen mensen

waren de zeer welgestelde vrouwen die vonden dat hun echtgenoten uitsluitend te veel bezig waren met harde zaken: geld verdienen, het beheer van hun bezittingen en politiek. Ze hadden geen oog voor zaken als gezondheid, schoonheid en natuur. Net als de liefdadigheid betekende de inzet voor urban forestry voor hen een zinvolle invulling van hun overvloe- dige vrije tijd. Bovendien bracht het status. Met name rond de eeuwwisseling kwamen veel Amerikaanse vrouwen naar Duitsland en Frankrijk om hun dendrologische kennis te verdiepen. De naam van Mira Lloyd Doc (1853-1945) mag in dit verband zeker niet ontbreken. Zij was een beroemdheid op het gebied van het verfraaien van steden en bosbe- heer. Straatbomen droegen bij aan de emanci- patie van de vrouw in de VS.

Belangrijkste bronnen:

- Sonja Dümpelmann, *Seeing Trees, a history of Street Trees*, 2019, incl. e-mailcorrespondentie met de auteur
- Conzen e.a., *Shapers of Urban Form*, 2014
- W. Schoonenberg, **Bomen horen op de grachten**, 2006

Op gebied van de export van bomen was de bekende Oudenbossche boomkwekerij Alphons van der Bom vanaf begin twin- tigste eeuw een belangrijke speler. Liefst 90% van hun productie van esdoorns werd aan de VS geleverd. Later was op gebied van de van kennisuitwisseling Piet van der Bom (1926-2014) actief. Hij stond in contact met de bekende Ameri- kaanse kweker/dendroloog Edward Scan- lon. Met hem werkte hij samen aan de ontwikkeling van de z.g. *tailored tree* (‘een boom op maat voor elke straat’). Ook had hij relaties binnen de State University of Pennsylvania. Sinds de negentiende eeuw is Pennsylvania een van de belangrijkste centra op gebied van de horticultuur in de V.S. De staat kent liefst 33 arboreta. Bron: Emile van de Berg in De boomkwekerij 35, 2004

Zo ziet een vermolmd kastanje er uit

En zo de onderkant van een boom

Foto's Johan van Oosterhout

Werk van de natuur

Toen de Paterstuin in 1996 bij het Arboretum werd gevoegd, stond iets noordelijker van de *Parrotia* een circa 15 meter hoge rode paardenkastanje (*Aesculus xcarnea*). De stam was hol en verzwakt door het grote gat waar eerder een uil zijn nest had. Genoeg reden om de boom te kandelabereren en die daarna aan de natuur over te laten. Spechten, paddenstoelen, schimmels, kleine insecten enz. mochten hun gang gaan en vonden er onderkomen en voedsel. Hoe uitbundig dit is gebeurd, zie je op de foto's. Onlangs ging de volledig vermolmd stam om bij een kleine windvlaag. Om het werk van de natuur meer zichtbaar te maken laten we het overblijfsel van de stam gewoon liggen. Dat doen we om dezelfde reden ook met de omgekeerde stronk in het Pinetum.

Saver, Partner in 't Groen

In de eerste jaren van de ontwikkeling van de tuin konden we het groenafval nog prima zelf composteren en gebruiken. Allengs werden bomen en struiken groter, zo ook de groene afvalberg. Zelf composteren is daarom niet meer te doen. Daarom zijn we blij met een Partner in 't Groen als SAVER. Al jaren komt met regelmaat een van hun medewerkers het groenafval opknijpen. Zij zorgen ervoor dat het na bewerking zijn weg terugvindt naar de natuur en het Arboretum blijft een last bespaard.

Met grote vaardigheid wordt 't groen opgeknepen
Foto Johan van Oosterhout

'Tegelwippen'

Het vervangen van de asfaltpaden in de tuin door splitpaden staat al jaren op de agenda. Asfalt past niet in de tuin, vindt het bestuur. Alle aanleiding dus om aan te haken bij de gemeentelijke actie 'tegelwippen' ingegeven door milieuoverwegingen, onder andere om regenwater meer kans te geven de bodem in te zakken. Onze tuinwerkers haalden zo'n 423 m² asfalt van de paden, het equivalent van 4.653 stoeptegels. Met de voortreffelijke medewerking van de gemeente Halderberge is al het asfalt zonder kosten afgevoerd. En dankzij ons tuinteam liggen de nieuwe splitpaden er intussen weer netjes bij.

Operatie 'asfaltwippen' over 423 m². Foto Johan van Oosterhout

Druk bezig met de praktische opdracht

Opdracht klaar en terug naar school

Wie de jeugd heeft...

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst! Daarom is het zo mooi dat kort voor de herfstvakantie de jongste leerlingen van basisschool De Schittering en alle brugklassers van het Markland College een bezoek brachten aan de tuin. Vooral de vijf- en zesjarige leerlingen van De Schittering hadden plezier van de voor hen uitgezette kabouterroute met opdrachten als bijvoorbeeld hoor, zie, voel en zing. De twaalf- en dertienjarige leerlingen van het Markland kregen ruim een uur voor een serieuze, gevarieerde praktijkopdracht waarvoor ze van hun biologiedocent een cijfer kregen. Zo maakten de leerlingen van beide scholen, ieder op hun eigen manier, lerend en met plezier kennis met de tuin. Geweldig om te zien.

Buitenvermaak

In een herfstgekleurd Arboretum genoten op woensdagmiddag 15 oktober bijna 80 kinderen van een leuke, leerzame middag. Om het de deelnemers naar de zin te maken was weer heel veel uit de kast getrokken. Van muziek maken met houten instrumenten, jaarringen tellen en bewonderen, herfststukjes maken, botanisch tekenen, knutselen, voorlezen en marshmallows roosteren op het 'smulplein' tot en met een sportief parcours. IVN Etten-Leur was als gast van de partij om te vertellen over hun inzet voor de natuur. Zoveel kinderen die zich vermaken in de buitenlucht! In het Arboretum vind je dat nog.

Drukte bij het sportieve onderdeel van de Kindermiddag

Herfststukjes die wachten op hun creatieve eigenaren

De prijs van veiligheid

Hoge bomen vangen veel wind! Dat was letterlijk het geval bij de wilgen nabij de opslagplaats. Die hebben in de loop der jaren een vervaarlijke hoogte bereikt zonder enige boomverzorging. Uit zorg om de veiligheid werd daarom afgelopen jaar flink gesnoeid aan zowel de zijde van de opslagplaats als aan de kant van de nieuw aangelegde parkeerplaats. Zo'n

klus op 'hoog niveau' kunnen we zelf niet aan en besteedden we daarom uit aan Blom Hoveniers, onze Partner in 't groen. Nu de tuin redelijk volwassen is, moeten we vaker een boomverzorger inhuren en zo heeft veiligheid zijn prijs. We lopen aan tegen oplopende uitgavenposten waar we voorheen geen of minder last van hadden.

Professioneel snoeiwerk op grote hoogte

GROENEVELD OPTIEK

GRAAG TOT ZIENS IN ONZE WINKEL!

KADE 24 - 4731 KS OUDENBOSCH
TELEFOON: 0165 - 312688
WWW.GROENEVELDOUDENBOSCH.NL

IN ONZE RUIME WINKEL VIND U EEN ZEER UITGEBREIDE COLLECTIE EN ASSORTIMENT IN (ZONNE) BRILLEN. ONZE COLLECTIE IS VOOR EEN BREED PUBLIEK, TRENDY MERKEN VAN NU TOT TIJDLOZE PRODUCTEN

Gall & Gall

DORPSTRAAT 168 HALSTEREN 0164-745494 EN 0165-314497

Gall Gall KESSEL'S SLIJTERIJ

gemakkelijk bestellen

ook voor verhuur van:

- tafels, stoelen en statiefels
- kop en schotels, borden en bestek
- tapinstallatie en bar
- diverse maten tenten

Alles voor uw Party@Home

info@gallengalloudenbosch.nl

www.gallengalloudenbosch.nl

Industrieweg 24
Oudenbosch
Tel: 0165-312384
Fax: 0165-321233

Loon- en Grondwerkbedrijf

MARTENS

"Keurslagerij Buyzen uw versspecialist!"

- In compleet verzorgde partyservice
- In heerlijke gourmet / fondue schotels
- In maaltijden uit eigen keuken
- In ambachtelijke vleeswaren uit eigen worstmakerij
- In smakelijke grillspecialiteiten

Keurslagerij BUYZEN

Prof. van Ginnekenstraat 20 • Oudenbosch • Tel. 0165-312525
www.buyzen.keurslager.nl • info@buyzen.keurslager.nl

Opstelling filmset in mooi stukje tuin

Ook de vijver stond in het script, Foto's Johan van Oosterhout

Filmset Arboretum

Onder leiding van Djordy van Etten van 'Aanstekelijk Creative Agency' uit Breukelen werden op een zonnige oktoberdag in de tuin filmopnamen gemaakt voor een commercial van een waspoeder. Samen met de cameraman, iemand voor de rekvisieten, de belichting, het script, productie enz. was het productieteam zo'n twaalf personen sterk. Iedereen was uitermate lovend over de fantastische filmset die ze hier aantroffen en de prachtige shots die dat opleverde. Vanaf nu bieden we de tuin dus ook als filmset aan! Alleen nog even nadenken over de prijs.

UITNODIGING JAARVERGADERING 2025

Het bestuur van stichting Arboretum Oudenbosch nodigt hierbij haar vrijwilligers en begunstigers uit voor de jaarvergadering op woensdag 11 maart 2026 om 15.00 uur in het entreegebouw, Achter 't Postkantoor 1, Oudenbosch.

AGENDA

1. Opening
2. Mededelingen en vaststellen agenda.
3. Verslag van jaarvergadering van 12 maart 2024
4. Korte terugblik op 2025
5. Aanpassing Huishoudelijk Reglement
6. Jaarrekening 2025
  - 6.1. Toelichting op de jaarrekening 2025
  - 6.2. Verslag van de kascommissie.
  - 6.3. Vaststellen jaarrekening 2025

7. Begroting en meerjarenraming
  - 7.1. Overzicht bijdragen en tarieven voor 2026
  - 7.2. - Herziene begroting 2026
  - Begroting 2027
  - Meer jaren programma '26- '30.
- 7.3. Vaststellen begrotingen en meerjarenraming.
8. Benoeming derde lid in de kascontrole commissie.
9. Benoeming c.q. herbenoeming bestuursleden.
10. Vooruitblik: actuele en wenselijke ontwikkelingen.
11. Rondvraag.
12. Overdracht voorzitterschap
13. Sluiting

De agenda en andere relevante stukken zijn twee weken voor aanvang van de vergadering te vinden op www.arboretumoudenbosch.nl onder het kopje 'jaarvergadering'.

- stralen
- glasparelen
- metaliseren
- poedercoaten
- natlaksystemen
- thermisch verzinken

Industrieweg 2k
Oudenbosch

Tel. 0165 - 32 01 89
Fax 0165 - 31 78 51

www.cobla.nl

lid
metaalunie

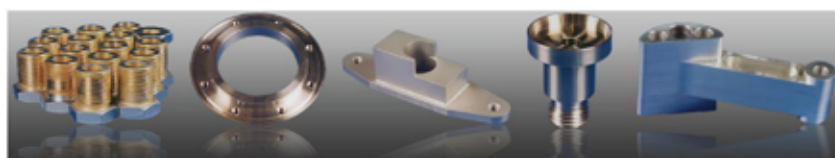
Soethoudt Metaalbewerking b.v. is een gerenommeerd bedrijf (sinds 1870) dat gespecialiseerd is in het vervaardigen van hoogwaardige precisieonderdelen, hoofdzakelijk op basis van verspanende technieken. Soethoudt Metaalbewerking b.v. is toeleverancier voor tal van gevestigde, voornamelijk industriële bedrijven.

Onze filosofie is dat wij pas tevreden zijn als u tevreden bent. Klantwensen staan voorop. Daarbij vormt de juiste combinatie van prijs, kwaliteit en levertijd de sleutel tot een duurzame relatie. De uitdaging, om ook voor u de juiste combinatie te vinden, gaan wij graag aan.

Soethoudt Metaalbewerking b.v.

Nijverheidsweg 27
4731 CZ Oudenbosch
0165-330160

info@soethoudt.nl
www.soethoudt.nl

De tak van Sint Barbara

door Marja Hoebink

Middenin Oudenbosch staat de Basiliek. Op de voorgevel staan de namen van twee heiligen uit het begin van de vierde eeuw aan wie de kerk is gewijd, Sint Agatha en Sint Barbara. Over het bewogen leven van Sint Agatha valt ook veel te vertellen maar ik beperk me nu tot Sint Barbara omdat zij op miraculeuze wijze verbonden is met Kerstmis.

Door het Arboretum loopt een pad dat het Amerikaanse deel scheidt van het Aziatische. Officieel heet dit pad het Liebrekspad, vernoemd naar een van onze sponsors, maar de vaste bezoekers en vrijwilligers kennen dit pad als 'het appellaantje'. Het wordt omzoomd door Japanse wilde appels (*Malus floribunda*), beter bekend als sierappels. Deze sierappels zijn geplant als vervanging van de fruitbomen die hier door de broeders van Saint Louis in het verleden zijn geplant. In de winter zijn de bomen kaal op de appeltjes na die zijn blijven hangen. In de lente is het hier feest door de prachtige bloesem zoals overal elders in het land als de fruitbomen weer in bloei staan. En hier komt Sint Barbara in beeld.

Barbara leefde in de vierde eeuw na Christus in de stad Nicomedia op de plaats van het huidige Izmit in Turkije. Dat deel van de wereld behoorde toen tot het Romeinse rijk. Zij was de dochter van een rijke koopman. Toen zij de huwbare leeftijd had bereikt, ging haar vader op zoek naar een goede echtgenoot. Omdat Barbara beeldschoon was, sloot hij haar voor de zekerheid op in een grote toren.

Sint Barbara op de voorgevel van de Basiliek. foto Theo Hoebink

De toren had twee ramen. Zijn dochter had graag drie ramen gehad omdat zij Christen was geworden. Drie ramen stonden volgens haar voor de Drie-eenheid (God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.) Haar vader vond dat maar bijgeloof en weigerde dat. Toen hij op reis was gaf zij haar bedienden de opdracht toch een derde raam te maken. Toen hij zonder echtgenoot terugkwam, ontstak haar vader over dit derde raam in grote woede. Hij eiste van haar dat zij erin toestemde dat hij opnieuw op zoek ging naar een geschikte man. Barbara weigerde dat, zij had trouw beloofd aan Jezus Christus en was niet van plan om een andere man in haar leven toe te laten.

Zoals met veel legendes het geval is, zijn er verschillende versies van dit verhaal. Maar in alle versies wordt vermeld dat de ruzie tussen vader en dochter zo hoog opliep dat hij haar uiteindelijk liet opsluiten in een donkere kerker. Barbara ontsnapte met behulp van goddelijke krachten en hield zich enige tijd verborgen in een grot. Uiteindelijk vond haar vader haar toch en sloot haar opnieuw op in de kerker. Daarbij had geen van beiden in de gaten dat een tak van een fruitboom zich had vastgehaakt in de plooien van haar mantel.

Wij zijn er voor u.

Wist u dat Monuta niet alleen voor en tijdens de uitvaart voor u klaarstaat, maar ook daarna? Bel mij vrijblijvend voor meer informatie.

Ook als u niet of elders verzekerd bent.

Monuta Ellen Kok
Parklaan 5, Oudenbosch
T 0165 - 32 63 72
I monutaellenkok.nl

Monuta Ellen Kok
De steun bij ieder afscheid

Techno Brabant **Kennis, kwaliteit & service!**

Techno Brabant Nijverheidsweg 26 4731 CZ Oudenbosch 0165 330 988	Techno Brabant Veldsteen 22 4815 PK Breda 076 542 0107	Techno Brabant Steenspil 18 4661 TZ Halsteren 0164 444 444	Machinehandel Vergouwen Nijverheidsweg 29 4731 CZ Oudenbosch 0165 504 131

www.technobrabant.nl

Machinehandel Vergouwen
Oudesteel van Techno Brabant B.V.

AUTOMOBIELBEDRIJF KESSEL

Havendijk 13 Oudenbosch 0165 - 313 858

carprof uw ford en landrover specialist

Halderberge AUTOVERHUUR

UNIEKE EYE-CATCHERS VOOR UW TUIN

OP ONS FAMILIEBEDRIJF KWEKEN WIJ LEIBOMEN IN MEER DAN 25 SOORTEN, DEZE BIEDEN VEEL PRIVACY. OOK HEBBEN WIJ EEN GROOT ASSORTIMENT VORMBOMEN EN TUINBONSAL. WIJ KWEKEN OP EEN MILIEUBEWUSTE MANIER.

WWW.LEIBOMEN.NL

BOOMKWEKERIJ DE VOSSENBERG
KAPELSTRAAT 6B OUDENBOSCH
TEL: 06-15092791

ALTIJD AL MET BIJZONDERE BOMEN WILLEN WERKEN?
WIJ ZIJN OOK OP ZOEK NAAR EEN FULLTIME / PARTTIME COLLEGA'S

Barbara's boze vader martelde haar iedere dag op gruwelijke wijze, de bloederige details zal ik u besparen, om haar tot een huwelijk te dwingen, maar zij hield voet bij stuk en haar wonden genazen iedere nacht op wonderbaarlijke wijze. Uitzinnig van woede sleepte hij haar voor het gerecht. Ook de rechter liet zich qua martelingen niet onbetuigd. Maar Barbara doorstond ze, gaf niet toe en iedere nacht weer genas zij. Uiteindelijk sprak de rechter het doodvonnis over haar uit en omdat haar vader inmiddels volledig buiten zichzelf was, stond die erop het vonnis zelf uit te voeren. Hij sleepte haar een berg op en sloeg haar het hoofd af met zijn zwaard. Dat was het einde van haar aardse leven, Barbara stierf. Het was 4 december 306. Na zijn gruwelijke daad, spoedde haar vader zich de berg af. Tijdens zijn afdaling begon het hevig te onwren en de man werd, u raadt het al, getroffen door de bliksem. Van hem restte niets meer dan een klein hoopje as.

De tak van Barbara

De tak die was blijven hangen in de plooien van haar mantel toen Barbara opnieuw in de kerker werd opgesloten, bleef klaarblijkelijk toch niet door haar onopgemerkt. Want iedere dag deelde ze het beetje water dat zij kreeg met die tak. Dat hield zij vol tot aan haar dood op 4 december en zie: met Kerstmis van dat jaar stond de tak in volle bloei. Dat hoeft in 306 niet per se op 25 december te zijn geweest, want die vaste datum werd pas in 336 vastgelegd.

In sommige verhalen is de 'Barbaratak' een tak van een pruimenboom, maar ook appel-, peren- en kersentakken kunnen in deze legende een rol spelen. Zo-ook de takken van sierappels.

Omdat Barbara zich voor haar vader verborgen hield in een donkere grot en zij vervolgens opgesloten zat in een al even donkere kerker, werd zij onder meer de patroonheilige van de mijnwerkers.

Als je Barbaratak bloeit op eerste kerstdag, vind je voorspoed op je pad in het nieuwe jaar.

In streken waar mijnbouw plaatsvindt, zoals vroeger in Limburg en in diverse Alpenlanden, komt nog steeds het gebruik voor om op 4 december een zorgvuldig afgesneden tak van een fruitboom en volgens strikte aanwijzingen in een vaas te zetten. Het water wordt ieder dag verschoond. Als de tak vervolgens bloeit op eerste kerstdag vind je voorspoed op je pad in het nieuwe jaar en, indien van toepassing, ben je verzekerd van een goede oogst.

In vroeger tijden gaven in sommige streken huwbare meisjes op 4 december takken van een kerselaar aan hun aanbidders, als je die had natuurlijk. De aanbidder die in het bezit was van de tak die het eerst in bloei kwam, mocht haar echtgenoot worden.

Naast de patroonheilige van mijnwerkers, is zij dat begrijpelijkerwijs ook van bergbouwers en tunnelgravers. Haar voorspraak wordt ook ingeroepen ter bescherming tegen een onverwachte dood, niet geheel ondenkbaar bij mensen met een bovenstaand beroep. En verder van al diegenen die met een plotselinge dood te maken kunnen krijgen, zoals soldaten en vuurwerkmakers. Zij is ook de beschermheilige tegen de bliksem, zie de gruwelijke straf die haar vader moest ondergaan. Tot slot is zij de beschermheilige van architecten want de hele ellende begon uiteindelijk met het bouwen van een toren.

Als u zelf eens wilt proberen om takken van fruitbomen met kerst in bloei te hebben, neus dan eens rond op internet. Vele sites, zeker Duitstalige, en AI geven tips hoe u dat succesvol kunt doen. U dient wel de beschikking te hebben over een royale vriezer waar de takken eventueel bij gebrek aan een flinke nachtvorst een etmaal in door moeten brengen. Zoals u elders in dit blad kunt lezen hebben veel planten een koudeperiode nodig om tot bloei te komen. Dat geldt ook voor fruitbomen.

Uiterst links: appellaantje in bloei foto Johan van Oosterhout

Hiernaast: Barbaratak in bloei met kerst foto pixabay CL

Is klimaatverandering 'cultureel erfgoed' als gevolg van menselijk handelen?

Een kleine filosofie over Oosters en Westers denken

door Ton Coenèn

foto pixabay CL

In 1970 woonde ik op de TU Delft een gastcollege bij van professor Luijpen (1922-1980). Hij was een augustijner monnik, als buitengewoon hoogleraar filosofie verbonden aan Tilburg University (toen nog Katholieke Hogeschool Tilburg) en als bijzonder hoogleraar aan de TU Delft (toen nog Technische Hogeschool Delft). Hij had het over tegenstellingen in het algemeen en de tegenstelling Oosters en Westers denken in het bijzonder. Om zijn gehoor duidelijk te maken hoe relatief alles om je heen is, vertelde Luijpen zeer boeiend over de drie-eenheid in het Oosters denken. Hij noemde dit 'de leer der tegengelden' en als voortvloeiend daarvan 'de eenheid van tegengestelden'.

Voorbeeld van twee tegengelden in deze filosofie: je hebt 'kort', 'lang' en 'het verschil ertussen'. Haal je een van de drie weg, dan bestaan de andere twee niet meer.

Een markant voorbeeld van de 'eenheid van tegengestelden' is de samenvoeging van de tegengestelden 'vol' en 'ledig' tot het woord 'volledig' wat een eenheid van deze tegengestelden oplevert. Zo bevat onze taal gigantisch veel tegengestelden zoals bijvoorbeeld: natuur en cultuur, yin en yang, mooi en lelijk, dood en levend enz.

Volgens Luijpen ligt de nadruk bij de wisselwerking tussen mens en natuur in het Oosters denken op de kwaliteit, in het Westers denken daarentegen ligt de nadruk in juist op kwantiteit, zoals het maximaliseren van het nut van de natuur voor de mens. Met kwantiteit wordt ook bedoeld dat de Westers denkende mens alles probeert te bemeten en uit te drukken in een getalsmaat. Echter, men komt daarbij danig in de knoei als dit niet lukt. Want hoe meet je bijvoorbeeld zaken als gevoelens, vrijheid, geluk, de 'menselijke maat', enz.

Naar aanleiding van de boeiende lezing van professor De Cleene met titel: 'Planten als cultureel erfgoed' in het kader van de B.E. Sprekersacademie moest ik weer aan dit gastcollege denken en dat vormde de prikkel tot het schrijven van dit verhaal. De Cleene gaf vele verrassende voorbeelden van planten in de natuur en hun vruchten die voorkomen in mythische verhalen uit de Noordse, Germaanse, Griekse en Arabische godenwereld. Deze verhalen weerspiegelen het toentertijd verweven leven van de mens met de natuur. Een respectvol menselijk gedrag voor de natuur was namelijk noodzakelijk om de vele goden gunstig te stemmen. Deze culturele inslag zou je mijns inziens Oosterse cultuur kunnen noemen. Hoewel veel elementen hiervan nog zijn terug te vinden zijn in onze huidige christelijke Westerse cultuur (één-godendom!), is veel van de Oosters cultuur (veel-godendom) verloren gegaan.

De verdere ontwikkeling van onze Westerse cultuur met daarmee ook onze wijze van denken staat volgens Luijpen dus in contrast met het Oosters denken. Waar het Oosters denken uitgaat van een gezonde en evenwichtige wisselwerking tussen mens en natuur, wordt bij het Westers denken de natuur volledig ondergeschikt gemaakt aan de mens. Het menselijk handelen, voortvloeiend uit deze wijze van denken, leidde en leidt nog steeds tot vele vormen van ons cultureel erfgoed. En er is volgens mij een gloednieuwe vorm aan het ontstaan waar iedereen last van begint te krijgen: het huidige klimaat. De natuur heeft in het verleden wereldwijd zijn eigen klimaat met al zijn veranderingen volledig zelf bepaald zonder menselijke invloed. Langzaam maar gestaag komt men er nu achter dat door grootschalig menselijk handelen het natuurlijke klimaat verandert en daarmee als het

dood en leven, yin en yang pixabay CL

ware een 'klimaat als cultureel erfgoed' aan het ontstaan is waar we niet bepaald trots op kunnen zijn. De gevolgen van huidige klimaatverandering worden niet alleen ervaren door vaker optredende weersextremiteiten, maar indirect ook onder andere door afname van biodiversiteit. Zij het op zeer bescheiden schaal, probeert het Arboretum Oudenbosch, samen met andere arboreta in de wereld, die afname van biodiversiteit een halt toe te roepen. Immers, het minste wat we kunnen doen is continu zorgdragen voor gezonde omstandigheden om het welzijn van planten te bewaken.

Cultuurtechniek en behoefte aan reservaten in Nederland

Met het in cultuur brengen van woeste gronden, startend zo'n 1000 jaar terug, is eeuwenlang de natuur in Nederland geschikt gemaakt voor de leefbaarheid van de mens. Deze aanpak kenmerkt het Westers denken waarbij de natuur ondergeschikt is aan de 'superieure mens'. Zoals bekend hebben bevolkingsgroei en schaalvergroting in de industrie en in de landbouw van na de Tweede Wereldoorlog tot heden geleid tot een verontrustende grote afname van biodiversiteit. Naast fossiele brandstoffen zijn het gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen hier duidelijk debet aan. Zo-ook ontbossing, monoculturen in de landbouw en verdere economische drijfveren. De tijd is

café
Stroop
 Café - Eeteryj - Pension
 Pastoor van Breugelstraat 23 - Bosschenhoofd
 tel. : 0165 - 316793   www.cafestroop.nl

Villa Deste
 De parel van Tivoli Oudenbosch

- BAR
- LUNCH
- DINER

Jezuïetenplein 33 Oudenbosch | www.villadeste.nl | 0165 726 996

klimaatbestendige bomen in de klimaatlaan. foto Ellen van der Peet

aangebroken het tij te keren door de verstoorde balans tussen mens en natuur te herstellen door meer Oosters te denken en te handelen. Als kleine reservaten proberen dierentuinen (fauna) en arboreta (flora) tegenwoordig zo goed mogelijk minstens de bestaande biodiversiteit te bewaken en liefst te vergroten. Beperken we ons tot de flora dan vereist dit allerlei inspanningen voor de 27 NVBT-arboreta en -tuinen. (NVBT = Nederlandse Vereniging Botanisch Tuinen). Zo moet met veel plantenkennis een breed sortiment planten zijn samengesteld of nog worden samengesteld. Zo'n arboretum moet daarbij voor de (betalende) bezoekers zo aantrekkelijk en veilig mogelijk gemaakt en gehouden worden om zijn voortbestaan te waarborgen. Het aantrekkelijk en tevens gezond houden van de plantencollectie onderstreept het grote belang van intensief en kundig onderhoud van de tuin.

Wat ons Arboretum doet en met wie

Om met het laatste te beginnen, ons Arboretum kan heden ten dage bogen op een enthousiaste groep van zo'n twintigtal vrijwilligers die regelmatig in de tuin werken plus een zestigtal vrijwilligers die ondersteunend werk verrichten zoals lid van het bestuur, collectiebeheerder, rondleider, baliemedewerker enz.

Wat doet ons Arboretum aan onderhoud? Dit onderdeel moet men zeer breed zien en heeft vele facetten. Denk aan nodige gebiedsvernieuwing ter verbetering van diversiteit in planten en bomen die meer klimaatbestendig zijn. We ervaren inmiddels steeds vaker optredende weersextremiteiten zoals langdurige regenperioden of nog erger, langdurige droogte. Zo is bij het ontwerp van onze gloednieuwe klimaatlaan en aanleg van een nabije wadi als waterberging hier danig rekening mee gehouden. Dat heeft men bij de ontwikkeling van de onlangs om veiligheidsredenen gerooide laan met lindes ook gedaan (zie Van Lindelaan tot Processielaan elders in dit blad). Het aanbrengen van nieuwe aanplant is een zeer intensief weloverwogen proces waarbij klimaatbestendigheid inmiddels een nieuw aandachtspunt vormt.

Het gebruik van bladcompost als bodemafdekking wordt steeds belangrijker. Een dergelijke afdekking vertraagt bodemuitdroging bij extreme droogte.

Onder normale omstandigheden zorgen onder het laagje bladcompost verschillende plantsoortgebonden schimmels (micorrhiza's), bacteriën en ander bodemfauna voor een gezonde en vochtige bodemgesteldheid. Voorts vergroot bij plensbuien een dergelijke goede bodemstructuur de wateropnamesnelheid aanzienlijk. Ook de keuze voor de juiste, afdekkende onderbegroeiing zal hierbij helpen. Grootschalige plantenkwekerijen rond Zundert passen tegen uitdroging een dun laagje zonlicht-reflecterend rivierzand toe.

Niet altijd zichtbaar, maar de tuin biedt tevens goede omstandigheden voor een verscheidenheid aan insecten. Verder is ons Arboretum een eldorado voor vogels en vleermuizen waarvoor vele nestkastjes zijn opgehangen.

Tot slot

Bovenstaande geeft mijns inziens aan dat Oosters denken geen ver-van-mijn-bed-show hoeft te zijn, maar bewust en onbewust goed in de mens-natuur relatie toegepast kan worden. Die natuur waar wij voor ons voorbestaan per saldo zo afhankelijk van zijn.

Literatuur:

Prof. dr. W. Luijpen, *Nieuwe inleiding tot existentiële fenomenologie*, Het Spectrum, 1971

Van Lindelaan naar Processielaan

tekst en foto's Johan van Oosterhout

Over de noodzaak van de kaalslag in de Lindelaan liet Herman Wevers in zijn artikel 'Valt de Linde van zijn voetstuk' geen misverstand bestaan.¹ Om elk risico voor publiek en medewerkers uit te sluiten was er geen andere optie dan het rooien van de 26 zilverlinden. Dat gebeurde in januari van dit jaar. En wat verrassend is het om te merken dat je al gauw hecht aan het fraaie beeld op de Aziatische collectie ter linker- en rechterzijde van deze centrale laan. Maar al direct bij de beslissing om te rooien bepaalde het bestuur de uitgangspunten voor de nieuwe laan, waarbij werd vastgehouden aan het oorspronkelijke tuinontwerp van Anton van Rooijen.

Het onderzoek naar geschikte bomen voor de nieuwe laan werd weggelegd bij de interne commissie Boomkeuze, bestaande uit Yvonne van Andel, Ria Coenen, Rick van der Horst en Kees Levering, en de Begeleidingscommissie, de vaste adviescommissie van het bestuur. Het opnieuw planten van zilverlinden werd na de ervaring met de Lindelaan vrijwel meteen uitgesloten. De zilverlinden werden te hoog en de kronen groeiden zo dicht dat het ten koste ging van het licht op de zo waardevolle collectie in het Aziatisch deel.

Boomkeuze

Met de door het bestuur vastgelegde uitgangspunten voor de nieuwe laan bracht de commissie Boomkeuze al begin dit jaar een eerste advies uit (zie Aesculus 75 pag. 46,48). De Begeleidingscommissie, bestaande uit Jos van de Lindenloof, Ruud Overes, Jan van Merrienboer en Bram Rammeloo, miste daarin desgevraagd het gewenste eindbeeld van de laan en vond dat voor een afgewogen keuze meer criteria in beschouwing moesten worden genomen. Al gauw zou blijken hoe moeilijk het is om in de afweging een gewicht te hangen aan uiteenlopende criteria zoals kroonvorm, hoogte/

breedte, bodemvraag, klimaat, biodiversiteit, bladbedekking (LAI ²)), esthetica en verkrijgbaarheid. Na een nieuwe afweging kwam de commissie op basis hiervan in juni met het advies om vier esdoornsoorten (*Acer*) aan te planten, te weten:

Acer triflorum (driebloemige esdoorn)
Acer cissifolium (geveerdbladige esdoorn)
Acer griseum (papieresdoorn)
Acer maximowiczianum (Nikko esdoorn)

Alle soorten zijn van Aziatische oorsprong. Het beoogde effect van vier verschillende esdoorns is het verkrijgen van spectaculaire herfstkleuren in een laanverband. De vier soorten zijn redelijk makkelijk verkrijgbaar. Kiezen voor vier soorten beperkt het risico op algehele uitval zoals dat 't geval was bij de Lindelaan en verhoogt de kans op het verkrijgen van het benodigde aantal bomen. Zo luidde hun motivering.

Gedragen voorstel

Voortbordurend op het tweede advies van de interne commissie kwam de Begeleidingscommissie met een voorstel dat op 4 oktober in een bijeenkomst met het bestuur en de commissie Boomkeuze is toegelicht en besproken. Die gezamenlijke bespreking leidde tot het volgende gedragen besluit:

Gezamenlijk overleg over boomkeuze en aanpak Processielaan

Niet gauw zo'n lege laan gezien.

Plots prachtig zicht op de collectie bezijden de laan

1. Als de kastanjelaan voor de begraafplaats van de broeders van Saint Louis wordt gerooid, is er - refererend aan het religieus erfgoed- wellicht een kans om de link te leggen naar de oorspronkelijke loop van laan en daarbij het stuk tuin tussen parkeerterrein en begraafplaats te herontwikkelen. Onderzoek of met de toekomstige buur, woningbouwvereniging Woonkwartier, een gezamenlijke keuze voor de nieuwe aanplant tot de mogelijkheden behoort.
2. De keuze voor de soort esdoorn is een goede maar kies voor één soort, de *Acer triflorum* (driebloemige esdoorn) in boomvorm.³ Met de keuze voor één esdoorn ga je voor een meer klassieke, eenduidige laan in de toch al rijk gekleurde collectie links en rechts daarvan. Het planten in vierkantverband heeft daarbij de voorkeur. De keuze voor *Acer triflorum* in boomvorm is in het belang van de collectie links en rechts van de laan maar ook op zich zeer passend vanwege de botanische kenmerken (zie kader). Daarnaast is er is ook een cultuurhistorische link. In het verleden legden de boomkwekers in Oudenbosch zich speciaal toe op esdoornsoorten.

Kenmerken van *Acer triflorum*:

- De hoogte van maximaal 10 – 12 meter
- De relatief open halfronde kroon
- De botanische kenmerken: prachtige oranje, purper-rode herfstkleur, verticale afbladdering van de bast, de trossen gele bloemen in mei en de gevleugelde, dicht geelbruin en behaarde dopvrucht.
- De windbestendig- en winterhardheid

3. Verklein het risico van gelijktijdige uitval van alle bomen uit de laan door aankoop bij meerdere kwekers. Plant de bij verschillende kwekers aangekochte bomen vervolgens wel door elkaar. Zo vallen de eventuele kleine verschillen in het geheel van de laan minder of niet op.
4. Op dit moment heeft het plantbed nog niet de gewenste conditie. De gezaaide *Phacelia* (bijenbrood) is niet aangeslagen en er is veel opslag van diverse onkruiden die met regelmatig maaien is te bestrijden. Daarna is diep spitten en frezen van de bovenlaag nodig voor de waterdoorlatendheid. Het plantbed kan verder worden verbeterd met het inzaaien van *Tagetes* (afrikaantjes).
5. Gezien de afmeting van de laan (112 m) plus de geopteerde verlenging naar de bomenrij voor de ingang naar begraafplaats van de broeders van Saint Louis zijn circa 50 bomen nodig. Daarbij is uitgegaan van een plantafstand van 5,5 m zodat de kruinen van de bomen elkaar na verloop van jaren zullen raken. Het zal nog een opgave worden om zoveel bomen in de gewenste maat te verkrijgen.
6. Het uitzetten van de plantplekken, het maken van plantgaten en die voorzien van goede grond, is de laatste fase in de voorbereiding van de aanplant. Mits tijdig het benodigde aantal in de gewenste maatvoering kan worden aangekocht, kan het planten in het najaar van 2026 plaatsvinden.

Acer triflorum in de voortuin van familie van der Horst. Foto Rick van der Horst

Blad Acer triflorum in herfstkleur

Nieuwe naam

Oorspronkelijk stonden er paardenkastanjes (*Aesculus hippocastanum*) in de laan. Die liepen in de storm van januari 1990 ernstige schade op. Het vervolgens kandelabereren bleek uiteindelijk geen oplossing. In 2007 zijn daarom alle kastanjes gerooid. Na rijp beraad zijn in december 2008 zilverlinden (*Tilia tomentosa* ‘Brabant’) geplant. Argumenten voor die keuze waren de charme van deze waardboom en vooral ook de Oudenbossche herkomst. Het is een cultivar die door de lokale kweker P. v. d. Bom op de markt is gebracht.

Nu bij de inrichting van de laan de link werd gelegd met de vroeg in de jaren ’90 van de negentiende eeuw aangelegde laan met kastanjes, kwam het bestuur op het idee om te kiezen voor de naam ‘Processielaan’. Die processie liep in die tijd vanaf de Kapel van Saint Louis voorlangs de begraafplaats en vervolgens langs de Lourdesgrot verder de tuin in. Sowieso past de naam Processielaan bij het religieus erfgoed waarvan de tuin een

Kastanjes voor de begraafplaats van de Broeders waarvoor kapvergunning is afgegeven.

bijzonder onderdeel uitmaakt. De laan is destijds aangelegd op initiatief van Broeder Hilarius, tweede overste van Saint Louis (1889 tot 1902) met het oog op het houden van een processie op Sacramentsdag. In ‘Tussen Windvaan en Koepel, vertelsels over de Congregatie van Saint Louis’ uitgegeven in maart 1940 bij gelegenheid van het 100-jarig jubileum van de Congregatie, zijn in hoofdstuk XXIII, dat handelt over het leven van Père Hilarius, in dit verband de volgende passage en tekening te vinden.

Processie in de tuin, foto van pentekening in Tussen windvaan en koepel.

“Het gelukkigste ogenblik van zijn leven vond hij op Sacramentsdag 1897, toen hij na veel voorbereiding de H. Sacramentsprocessie door de tuin van St. Louis tot stand wist te brengen. Lang tevoren was hij ervoor aan ’t werk geweest, had hij er lanen van mooie kastanjabomen laten aanleggen. Hij was als een kind zo blij, toen de tuinprocessie slaagde en er aldus een nieuwe traditie geschapen werd. Voor het Heilig Sacrament kon er nooit iets te mooi of te kostbaar zijn! Dat herhaalde hij met Pastoor Hellemons”

Volgende fase

Het bestuur gaat op zoek naar geschikte bomen en kwekers en laat voorbereidingen treffen voor het klaarmaken van de plantstroken. Dat brengt nog de nodige kosten met zich mee. De prijs van de bomen zal vooral afhangen van het beschikbare, gekozen formaat. De *Acer trifolium* kan uitsluitend uit zaad worden gekweekt. Dat maakt dat het aanbod niet bijster groot zal blijken, temeer daar het niet gebruikelijk is de *Acer trifolium* in grote aantallen in een laan te planten. Dus als dit project slaagt, en daar gaat het bestuur vanuit, dan heeft het Arboretum een unieke laan in de collectie en een publiekstrekker van jewelste!

De kosten van het gehele project zijn vooralsnog geraamd op circa 25.000 euro. Bij majeure ontwikkelingen als deze is in het verleden steeds een beroep gedaan op externe partijen, subsidiegevers om het met de investering gemoeide bedrag met ons te delen. Veelal had dat succes. Gezien de omvang van dit project gaat het bestuur ook nu op zoek naar een of meer partijen die hierin willen participeren.

Het zou mooi zijn als in de laatste maanden van 2026 de Processielaan is aangeplant. Daar gaan we voor!

Projectkosten

De geraamde projectkosten zijn:	
• Rooien 25 zilverlindes	6.080 ✓
• Frezen egaliseren plantstroken	2.300 ✓
• Herstelkosten wandelpad	2.000
• Plantrijp maken	2.000
• Aankoop bomen ca. 50	7.500
• Planten bomen	3.500
• Infobord en onvoorzien	2.000

- 1) Zie Aesculus 74 pag. 41 e.v.
2) Leaf Area index, de bladbedekking van de kroon voor een gegeven oppervlak. Een goede benadering is om een foto van onderaf door de kroon naar de lucht toe te nemen en de hoeveelheid blad te schatten ten opzichte van de zichtbare lucht.
3) De *Acer triflorum* is een boom van Aziatische herkomst (Mantsjoerije, Korea) waarvan we al een exemplaar hebben de collectie (Az ZO 1, nr. 00159)

Kapel Concerten

Bezoek in 2025-2026 de concerten en lezingen in Halderberge:

Kapelconcerten in Bovendonk Hoeven
 Zo 2 nov - Pianoduo Zala & Val Kravos
 Zo 7 dec - Kerstconcert Sophia Chamber Choir
 Zo 8 feb - Duo Inui-Varvaresos
 Zo 22 mrt - Sonoro Quartet
 Zo 19 apr - Jeugdkoor Young Talent Orchestra

Villaconcerten in de Witte Villa in Oudenbosch
 Vr 16 jan - Jong Talent in de Villa - Duo Javardice
 Vr 5 jun - Jazz in de Villa - G   Bijvoet & Friends

Luisterlezingen door Leo Wolfs in de Cuyperszaal Oudenbosch
 Vr 24 okt - Rusland 1: Rachmaninov - 2e pianoconcert
 Vr 21 nov - Rusland 2: Rimski-Korsakov - Sheherazade
 Vr 6 mrt - Wereldmuziek: Midden en Zuid Amerika -1
 Vr 10 apr - Wereldmuziek: Midden en Zuid Amerika -2

Klik voor verdere informatie op www.cultuuroudenbosch.nl

VISHANDEL Schot v. Dijke

0166 - 60 30 10

Oudenbosch Oostvaardeke
 woensdag van 14.15 - 17.30 uur;

Oudenbosch Oostvaardeke
 vrijdag van 08.30 - 12.30 uur.

Dendrologische verenigingen en Oudenbosch

Door Marja Hoebink

Hotel de Wereld in Wageningen geniet nationale bekendheid als symbool 'van vrede en vrijheid'. Hier werd in mei 1945 in de (toevallige) aanwezigheid van Prins Bernard de 'vrede getekend'¹. We kennen het verhaal. Maar dit hotel kende daarvoor al een grote reputatie. Het dateert van ongeveer 1669. Eerst als pleisterplaats voor reizigers die zich van oost naar west begaven en vice versa, te voet, te paard of voort hobbeldend in koetsen. Later werd het een vaste stopplaats voor passagiers van de stoomtrein tussen Utrecht en Arnhem.

Hotel 'De Waerelt' groeide in de loop der tijd uit tot een deftig hotel dat onder andere graag werd bezocht door de voornamste gasten van de, toen nog, Landbouwhogeschool in Wageningen.

Niet zo vreemd dus dat daar de oprichtingsvergadering van de 'Nederlandse Dendrologische Vereniging' plaatsvond. Dat was op 8 juni 1924 en op 8 juni jongstleden bestond de vereniging dus 101 jaar. De Nederlandse Dendrologische Vereniging is net als Arboretum Oudenbosch een vrijwilligersorganisatie.²

Sinds 2017 kunnen arboreta in aanmerking komen voor het predicaat NDV-waardig. Het doel is om arboreta een impuls te geven om de basisadministratie op orde te hebben. Hieronder vallen onder andere de naambordjes, het weergeven van het bomenbestand op een (digitale) kaart, het organiseren van rondleidingen en het up-to-date houden van de website. Dit alles om een arboretum aantrekkelijker te maken. Een NDV-waardig arboretum moet dus aan bepaalde voorwaarden voldoen om een bepaalde status te bereiken, die status wordt uitgedrukt in een aantal sterren. Ons Arboretum kreeg van de vereniging vijf sterren!

We kregen die status als een van de eerste tuinen, niet omdat we daarom hadden gevraagd, maar omdat de NDV vond dat we die verdienden.

de Rooy Kunststoffen B.V.

Nijverheidsweg 22
 4731 CZ Oudenbosch

Tel.: +31 (0)165-317008
 Fax: +31 (0)165-318763

Gespecialiseerd in formaatdelen voor alle vul-, sluit- en etiketteermachines

- Klantgerichte service
- Snelle levertijd
- Hoge kwaliteit

Wormen en formaatdelen voor elk flesformaat

www.derooy-kunststoffen.com

Oudenbosch. Fenkelstraat.

Nu ook voor al uw sleutels

FIETSEN MAKERIJ

Ouderwets vakmanschap voor een fatsoenlijke prijs!

Fenkelstraat 3 • 4731 JA Oudenbosch
0165 - 202353 • fietsenmakerij.sb@gmail.com
www.fietsenmakerij.bike

Döner center

Atman

WiFi

حلال HALAL

Tel: 0165 - 31 01 01 Fax: 0165 - 32 25 02

Fenkelstraat 8, 4731 JB Oudenbosch www.atmanoudenbosch.nl
zo t/m do 15:00 - 23:00, vr & za 15:00 - 02:00, bezorgen 16:00 - 22:30

DE BIECHT

EETCAFE

Markt 52, 4731HR Oudenbosch
0165 331 504
Reserveren@eetcafedebiecht.nl
www.eetcafedebiecht.nl

Klikket

Verkoop & Reparatie

Computer - Laptop

Smartphone - Tablet

Printer - Inkt - Toner

Randapparatuur

Professor van Ginnekenstraat 7, 4731JX Oudenbosch
0165 202 988 www.klikket.nl info@klikket.nl

bezoek NDV aan het Arboretum om de paardenkastanje te bestuderen in 2008. Links met leesbril Piet de Jong. Bron NDV

Bij de toekenning van de status NDV-waardig wordt ook een bordje beschikbaar gesteld. Dat koesteren we.

De NDV verzorgt ook cursussen en veel vrijwilligers van het Arboretum hebben een cursus gevolgd of volgen die nu nog om zich te bekwalen in de dendrologie.

Een aantal vrijwilligers is zelf lid van de NDV en zij vertellen enthousiast over de excursies, waaraan ze hebben deelgenomen.

Terug naar het begin

De NDV werd opgericht omdat er grote behoefte was aan meer eenduidige naamgeving van houtige gewassen dan het geval was in dat eerste kwartaal van de twintigste eeuw. Er was wildgroei in naamgeving, kwekers gebruikten de namen van gewassen die zij vonden in boeken en 'prijscouranten' van bekende Nederlandse en buitenlandse firma's en die hadden daarover geen overeenstemming. Uiteindelijk werd de verwarring zo groot dat dit leidde tot de oprichting van de vereniging, zoals gezegd, op 8 juni 1924. Hiervoor werden boomkwekers, hoofden van plantsoenendiensten en tuinarchitecten uitgenodigd. De vereniging telde bij die oprichtingsvergadering negentien leden. Het allereerste bestuur telde zeven leden waaronder P.L.M. van der Bom, kweker te Oudenbosch. (Inmiddels is het ledenaantal gegroeid tot 800.)

Vanaf het begin had de NDV dus een Oudenbosch' randje. De kwekersfamilie van der Bom bleef jarenlang een belangrijke bijdrage leveren aan de vereniging.

De jonge vereniging ging voortvarend aan de slag. Er werd een commissie ingesteld die zich bezighield met de invoering van de juiste wetenschappelijke namen in de prijscouranten van kwekers, een andere bracht bomen en struiken in parken op de juiste naam, gevolgd door het plaatsen van naambordjes. Door de jaren heen heeft de NDV zich met de wetenschappelijke naamgeving van bomen en struiken beziggehouden en ook op haar initiatief is in 2021 de Nederlandse namenlijst voor cultuurplanten gepubliceerd die inmiddels alweer een update heeft gehad. Gemeenten en kwekers gebruiken die Nederlandse namen ten behoeve van burgers en klanten. Ook bezoekers van arboreta lezen graag de Nederlandse naam van bomen struiken en planten op het bordje dat erbij staat.

Al in 1925 werd de NDV gevraagd te participeren in een commissie die een vervangend sortiment moest samenstellen voor de door ziekte bedreigde iep. En nu, 100 jaar later, is het nog steeds nodig dat leden van de NDV hun kennis over de iepenziektes met kwekers en groenbeheerders delen.

Bezoek aan Oudenbosch

In 1925 verscheen ook het eerste jaarboek waarin de NDV zeer uitgebreid verslag deed van al haar activiteiten, ook van de excursies die de leden met elkaar maakten naar kwekers in binnen- en buitenland en naar collega-verenigingen over de grens.

In het jaarboek van 1937 vinden we zo'n verslag van de tweedaagse excursie naar Oudenbosch, Zundert, Esbeek en Nijmegen op 8 september van dat jaar. Het was het eerste bezoek van de NDV aan Oudenbosch. Niet aan het Arboretum want dat was er uiteraard nog niet, maar wel aan de kwekerijen van Jan G. van der Bom, de N.V. Algemeene boomkwekerijen (v.h. Firma P.J. Looymans & Zonen), en de kwekerij van de Firma Corn. Van Aken. Een gebeurtenis om wat langer bij stil te staan. Het omstandige verslag geeft goed de tijdgeest weer én dat men niet keek op een woordje meer of minder in de tekst.

Het dertigtal leden werd hartelijk ontvangen door burgemeester P.A.L. Hoeks die verklaarde: *"nog nimmer in het huis der gemeente zoo'n illuster gezelschap, leden van een hem zeer sympathieke vereniging van wetenschappelijke standing, te hebben ontvangen"*. Volgens Hoeks gingen op een dag als deze *"de wetenschap en de beste practijk op het terrein van de boomkwekerijen hand in hand"*.

Eveneens volgens Hoeks hebben *"de kwekerijen in deze gemeente, die samen nagenoeg een arboretum vormen, Oudenbosch een groote nationale en internationale bekendheid op tuinbouwgebied gegeven"*.

De voorzitter van de NDV, S.G.A. Doorbos, bedankte daarna omstandig voor de ontvangst en de mooie woorden en vervolgens gaf hij het woord aan een vertegenwoordiger van de Landbouwhogeschool in Wageningen, Dr. H.J. Venema (waarbij het verslag niet onvermeld liet dat de toch, naar ik aanneem, deftiger Prof. Dr. J. Jeswiet helaas door familieomstandigheden verhinderd was deze excursie en ontvangst bij te wonen). Ook

U heeft een klein bedrijf maar wilt een grootse uitstraling?

Dat kan! als u kantoorruimte huurt in ons representatieve kantoorgebouw aan de industrieweg in Oudenbosch.

5 Afzonderlijke ruimtes van 10m² tot 36m²

Opvang van uw zakelijke telefoonverkeer en ontvangst van uw klantenbezoek door onze centrale receptie.

Gebruik van een professioneel ingerichte vergaderkamer voorzien van internet en een LCD tv voor presentaties e.d.

Alle kantoorruimtes zijn gestoffeerd. Tevens zijn ze voorzien van telefoonaansluiting en snelle internetverbinding.

Ruime eigen parkeerplaats voor u en uw klanten.

Vermelding van uw bedrijf op modern vormgegeven reclamezuil.

Centrale ligging tussen Breda en Roosendaal op korte afstand van de A17.

- Huurcontracten per direct opzegbaar
- Vrij gebruik verwarming en electriciteit

Voor meer informatie:
0165-349330
elmar.meijer@tp-org.com

Venema kon niet omstandig genoeg benadrukken dat Oudenbosch zich na opeenvolgende perioden van neergang telkens weer oprichtte *“als een krachtig groeiende boom”*. Daarna bezocht het gezelschap de Basiliek en genoot vervolgens van een uitgebreide *Brabantsche koffietafel* in hotel Tivoli.

Uiteindelijk vond het bezoek aan de genoemde kwekerijen pas in de middag plaats. Geen boom en struik die men heeft bekeken, blijft in het verslag onbesproken. De loftuitingen hebben de bezochte kwekers waarschijnlijk nog dagen in de oren geklonken.

Na het diner in Tivoli, waarvan ook uitgebreid verslag wordt gedaan, genoot het gezelschap in het gebouw “De Harmonie”³ nog van *eenige door de heer J.DIJKHUIS uit Boskoop zelf opgenomen fraaie films*. Waarschijnlijk moe maar voldaan begaf het gezelschap zich naar Breda waar in het Oranjestad hotel de nacht werd doorgebracht.

In de volgende zes pagina's van het verslag wordt wederom uitgebreid stilgestaan bij al wat men zag, hoorde, at en dronk op dag twee in Zundert, Esbeek en Nijmegen.

Het jaarboek werd uiteindelijk te duur (!) en men besloot dit blad te combineren met *Dendroflora*, van de Koninklijke Vereniging van Boskoopse Culturen (KVBC). Sinds 1964 vinden leden van de NVD dit meer wetenschappelijke blad jaarlijks in hun brievenbus. Daarnaast verschijnt ieder kwartaal het verenigings tijdschrift *Arbovitae*, nu alweer 35 jaar.

Internationaal

In 1952 werd in het Belgische Kalmthout de International Dendrology Union opgericht, dat we sinds 1965 kennen als de *International Dendrology Society* (IDS). Dit is een internationale liefdadigheidsvereniging met leden van over de hele wereld en een programma met evenementen, rondleidingen, studiedagen en wereldwijde excursies. Deze internationale vereniging werd opgericht door Robert en Georges de Belder, grondleggers van Arboretum Kalmthout (België), het echtpaar Gert Krüssmann, dendrologen en boomkwekers in Duitsland en Jacques Lombarts, dendroloog en boomkweker in Zundert. De oudere lezer kent misschien nog wel de Lombarts Calville, een appeltje dat tot in de jaren negentig van de vorige eeuw populair was. De IDS telt ongeveer 1600 leden uit 50 landen.

Naast het doel om de studie van en het plezier in bomen en andere houtachtige planten te bevorderen en dendrologen van over de hele wereld samen te brengen, richt de IDS zich er ook op om zeldzame en bedreigde plantensoorten wereldwijd te beschermen en te behouden. Dit laatste doel is nu nog relevanter door de toenemende industriële ontwikkeling en de toenemende bedreigingen voor plantensoorten. In 2010 bracht de IDS een bezoek aan ons Arboretum onder meer omdat we in die tijd, volgens die vereniging, de enige organisatie in West-Europa waren die met alleen vrijwilligers werkte. We kregen daarvoor grote complimenten en een tegeltje.

De beide verenigingen brengen met grote regelmaat een bezoek aan Arboretum Oudenbosch, veel edities van *Aesculus* hebben daarvan verslag gedaan. In 2026 komt de IDS weer naar onze tuin vanwege een studiedag over de paardenkastanje (*Aesculus*). Omdat onze tuin de grootste verzameling *Aesculus* van Nederland heeft, is dit een heel goede bestemming. In een volgende editie komen we hierop terug.

Lombarts calville

1. De echte capitulatie vond plaats op 4 mei 1945 op de Lüneburger Heide in Duitsland.
2. Dendrologie is het onderdeel van de botanische studies die zich bezighoudt met de bestudering van houtige gewassen zoals bomen en struiken. We zouden het ‘boomkunde’ kunnen noemen.
3. Waarschijnlijk is dit het gebouw waar nu het jeugdcircus Don Bosco zit op de hoek van Het Doelpad en de Pastoor Hellemonsstraat.

Bronnen:

- Nederlandse Dendrologische Vereniging: Honderd jaar dendrologie 1924-2024
- Nederlandsche Dendrologische Vereniging: 12E jaarboek 1937
- Vraagbaak Yvonne van Anandel
- www.hoteldewereld.nl
- www.dendrology.org
- www.historiek.net Capitulatie in Wageningen in mei 1945 is geschiedvervalsing

Tuinen, de natuur geordend

Door Harry Mulders

De geschiedenis van de tuinkunst in West-Europa begint vele eeuwen geleden. De tuinen evalueerden van utilitaire ruimten (nutstuinen zoals bijv. kloostertuinen) tot expressieve kunstwerken die wereldbeelden, filosofie en ethische idealen weerspiegelden. De Renaissance en de Barok kenden strakke, symmetrische tuinen geïnspireerd door de klassieke oudheid en bedoeld als indrukwekkende uitingen van macht en esthetiek.

De Engelse landschapstuinen waren een reactie op de formele Franse tuinen, met een meer romantische sfeer. De Engelse landschapstuinen komen in de volgende editie van Aesculus aan bod.

Het begint al bij de Romeinen. De Romeinse politicus en letterkundige Plinius de Jongere (62-113 n. Chr) had een villa aan zee in Laurentium, vlakbij Rome en een villa in Toscane. Hij beschreef zijn beide tuinen uitvoerig in brieven aan Keizer Trajanus en de historicus Tacitus. Deze villa's en tuinen waren bij uitstek geschikt om er te luieren, te lezen, vrienden te ontvangen. In Laurentium waren frisse atriums, hete baden, een goed gevulde bibliotheek, vijgen, moerbeibomen, een geweldig uitzicht op zee, en een voortdurende aanvoer van verse vis. Een stadse meneer met vakantie op zijn eigen land. Voor Plinius was het een herbeleving van het Griekse landleven als tegengif voor de corruptie, intrige en ziekte van de stad.

De tweede villa van Plinius in Toscane was meer georganiseerd rond het boerenbedrijf. Vrijwel alle Romeinse villa's waren veeleer plekken gewijd aan het produktief ordenen van de natuur en niet zozeer aan de beschouwing van haar ongerepte natuur. Plinius beschrijft zijn villa in Toscane als een serieuzere plek dan het weelderige en verleidelijke Laurentium. Beide huizen werden goed bewaakt. De vertaalde brieven van Plinius waren een inspiratie voor de bouw van grote landhuizen in het Europa van de achttiende eeuw.

Een impressie van een Romeinse tuin (bron: Ned.Klassiek Verbond)

De Italiaanse Renaissance

Er is geen tweede architect uit de westerse kunstgeschiedenis die een zo spontane en eeuwenlange navolging heeft gehad als Andrea Palladio (1508-1580). De zogenaamde *Palladiaanse* stijl ging alle grenzen te buiten die aan de bijzondere kunstvormen uit die tijd gesteld werden. Palladio heeft zelf nooit tuinen ontworpen, maar zijn beroemde villa's, zoals Villa Rotonda en Villa Barbaro, werden vaak omringd door bijpassende landschapsarchitectuur die zijn architectonische principes weerspiegelt. Deze principes werden later vaak toegepast bij de aanleg van tuinen. Toen in de zestiende eeuw welgestelde Venetianen buitenhuizen op het platteland van 'terra firma' lieten bouwen, was dat helemaal het toppunt van luxe als deze ontworpen waren door de beroemde Andrea Palladio. Men wilde ontsnappen aan de drukte en de stank van het drukbevolkte Venetië. Het samengaan van de praktische noodzaak en de idealisering van het landleven door het humanistische denken, waren de voorwaarden van de nu op gang komende 'villeggiatura'. De landelijke residenties moesten de basis vormen voor de geestelijke idealen van het villaleven – ze moesten een 'Arcadië' vormen, een lieflijke, niet door de werkelijkheid beroerde plaats.

Villa d'Este, Tivoli (bron: Pixabay CL)

Villa d'Este in de stad **Tivoli** ligt 25 km ten oosten van Rome. Het complex is gebouwd van 1550-1572 en is met zijn paleis en tuinen een van de beste voorbeelden van de geraffineerde cultuur van de Renaissance. Het was voor die tijd een innovatief ontwerp met terrassen, fontein en nog veel meer architectonische bouwwerken.

Hier in Tivoli, ter hoogte van de watervallen in de rivier de Aniene, bouwden vanaf de eerste eeuw v. Chr. Romeinse families van aanzien hun buitenhuizen. Later zouden ook Romeinse keizers hier hun buitenverblijven bouwen. In de stad vindt men de villa van keizer Hadrianus, Villa Adriana, een complex van gebouwen in een park, daterend uit de tweede eeuw. In de zomer is het er koeler dan in het hete Rome. De stad biedt uitzicht op de Romeinse Campagna, een laagliggend gebied in de regio Lazio.

De villa d'Este werd gebouwd door Kardinaal Ippolito II d'Este, lid van het hertogelijk huis van Ferrara. Het hof in Ferrara was een centrum van kunst en cultuur. Bij de villa d'Este ligt een schitterende Renaissance tuin. Hier heb je een fantastisch uitzicht op de Romeinse Campagna. De architect was Pirro Ligorio (1510-1583).

In de tuin vinden we geometrische sculpturen, mozaïek. Deze uitbundige watertuin telt honderden fontein, prachtige watervallen, waterstralen. Al deze elementen functioneren volledig op natuurlijke waterkracht, dus zonder gebruik van pompen. Het park trekt elk jaar een miljoen bezoekers.

De mond van de hel (bron: Pixabay CL)

*Villeggiatura is een Italiaans concept dat verwijst naar een langdurig verblijf, vaak een zomerverblijf, om te ontspannen en het dagelijkse ritme los te laten. Het is een gelegenheid om lichaam en geest te verrijken door te genieten van het dolce far niente - het zoete nietsdoen

Bomarzo

In de zestiende eeuw legde de edelman en dichter Vicino Orsini (1523-1585) in een bos aan de voet van het Midden-Italiaanse dorp Bomarzo een beeldenpark aan, dat in zijn tijd ook al faam genoot vanwege de 'wonderlijke en bovennatuurlijke zaken' die er te zien waren. Ter plekke liet hij uit rotsblokken reusachtige beelden houw: figuren uit bijvoorbeeld de Griekse mythologie, een olifant, een draak, sfinxen, een schildpad met een vrouwenfiguur op de rug en een monsterlijke muil die de bezoeker kan binnentreden. Het park is aangelegd door krijgsgevangenen. Vicino legde zijn beeldenpark aan onder invloed van de dood van zijn, hoogstwaarschijnlijk, in 1557/58 gestorven echtgenote, Giulia. Verreweg de meeste beeldengroepen in de tuin en de architectuur (zoals het tempeltje) verwijzen naar boeken waarin een zoektocht naar of het verlies van een geliefde het hoofdthema vormen.

Geheel volgens de gewoonten van die tijd vormden de beelden allegorische of symbolische voorstellingen, met verwijzingen naar literatuur, beeldende kunst en schilderkunst. De tuin is ingericht voor een goede verstaander. We moeten het beeldenpark als het ware 'lezen' en dan natuurlijk niet met de ogen van nu, maar met de ogen van toen. Met zestiende-eeuwse, Italiaanse, adellijke en kunstlievende ogen en hoofden. Met de verbeelding van literatuur in zijn beeldenpark schiep Orsini een unieke ode aan Giulia Farnese. Het was een 'Efteling avant la lettre'. Nadat het park eeuwenlang verwaarloosd was en overwoekerd raakte door planten, haalden de surrealisten (zoals de schilder Salvador Dali) het in de eerste helft van de vorige eeuw uit de vergetelheid. Kunstenaars lieten zich inspireren door de geheimzinnige sfeer en het bizarre karakter van het 'Park van Monsters'.

Vijvertuin de Blok

Hulsdonksestraat 35 • 4703 AP Roosendaal
0165-52 13 65 • sloop-blok@kpnmail.nl

Geopend in juni en juli op zaterdag van 10.00 tot 16.00 uur. Ook te bezoeken op afspraak.

Vijveradvies, -aanleg en -renovatie.

Vijverplanten te koop tegen hobby prijzen. 25 Verschillende soorten waterlelies, groot en klein uit eigen kweek, zolang de voorraad strekt.

Voor meer informatie: www.vijvertuindeblok.nl

Vreugde meubelen.nl
wonen | slapen | vloeren
Bosschendijk 189 | 4731 DD Oudenbosch | Telefoon: 0165-312615

avek
SINDS 1927
90 JAAR

Nú met € 510,- voordeel!

Boxspring Ninety

Bezoek onze shop:

RAAMSHOP

Voor alle raamdecoratie!

Complete woninginrichting: (hoek-)banken, tafels, stoelen, fauteuils, raamdeco, (maatwerk-) meubelen, vloerkleden, relaxfauteuils, boxsprings, slaapkamers, matrassen, PVC, laminaat, vinyl, tapijt, traprenovatie, lampen, accessoires etc.

'Bloemen zijn voor kindermisjes'

(André le Nôtre)

Versailles (bron: Pixabay CL)

De formele Franse tuin (Barok): Versailles.

Lodewijk XIV (1638-1715) wordt in 1661 uitgenodigd op het zeer luxueuze paleis Vaux-le-Vicomte. De eigenaar, Nicolas Fouquet, is zijn ambitieuze minister van financiën. Hij heeft het feest speciaal ter ere van de koning georganiseerd. Lodewijk is zo jaloers op het paleis van Fouquet, dat hij hem laat arresteren op beschuldiging van misbruik van belasting-geld. Hij neemt de bouwmeesters van Vaux-le-Vicomte in dienst en zij krijgen de opdracht om het oude jachtslot, dat zijn vader Lodewijk XIII in Versailles had laten bouwen, op te knappen en om te bouwen tot een paleis van ongekende schoonheid. Le Vau is de architect. Le Brun wordt verantwoordelijk voor de decoratie en het interieur en André Le Nôtre wordt als tuinarchitect aangesteld. Het oude jachtslot wordt gehandhaafd, er worden op symmetrische wijze vleugels omheen gebouwd en enorme tuinen aangelegd. Het werk nam meer dan vijftig jaar in beslag en werd uitgevoerd door een groot leger van arbeiders, vaklieden, schilders, beeldhouwers en landschapsarchitecten. Op 31 mei 1685 noteerde Dangeau, een hoveling uit de nabije omgeving van de koning, dat er in Versailles en directe omgeving 36.000 mensen werkten.

Voor de aanleg werd een hoge prijs betaald. De arbeiders werden slecht betaald en opstanden werden met geweld onderdrukt. Er was een tijd dat de dode lichamen van arbeiders met karrenvrachten werden afgevoerd. De kosten van Versailles brachten de minister van Financiën, Colbert, tot wanhoop. Met elkaar woonden er vanaf 1682 zo'n 10.000 mensen in het paleiscomplex, terwijl er nog 50.000 andere bedienden en knechten in de directe omgeving waren gehuisvest. Het Paleis van Versailles, gebouwen en tuinen, besloeg 800 ha. Engelsen keurden de grootte van de tuinen van Versailles af: er werd niets geteeld, er werd geen vee gemest. Versailles was louter een bewijs van macht en rijkdom. Frankrijk was toen het sterkste land in Europa. Honderd jaar later zouden rijke Engelsen zelf ook enorme tuinen laten aanleggen, de zgn 'Landscape gardens'.

In de tuinen van Versailles is er een wel zeer bijzondere nadruk gelegd op de allegorie van Apollo-supergod: er zijn vele bouwwerken verbonden met verschillende aspecten van de mythologie die verbonden is met Apollo. Lodewijk XIV zag zichzelf als Apollo, de Zonnegod. De tuinen zijn aangelegd als watertuinen. Er waren zeer veel fontein, die

gevoed werden door het water uit de omrin-gende heuvels en met het water uit de Seine. Het water werd aangevoerd middels aquaduc-ten en het werd met ingenieuze technieken omhoog gebracht om voldoende waterdruk te krijgen. Van die ingenieuze waterwerken is nu niet veel meer over.

Het Barokprincipe was een stijl die gebaseerd was op symmetrie en op het principe dat orde moest worden aangebracht in de natuur. Deze stijl ontstond aan het einde van de zestiende eeuw in Italië. De tuinen van het Vaticaan, de tuinen van de Villa Borghese in Rome, en de tuinen van Villa d'Este in Tivoli zijn bekende voorbeelden. Deze stijl verspreidde zich naar Frankrijk, waar de stijl *le jardin français* ge-noemd werd ofwel *de formele Franse tuin*. In de achttiende eeuw werden in navolging van Versailles ook elders in Europa zulke overdadige tuinen aangelegd, bijvoorbeeld Schönbrunn in Wenen en Paleis Het Loo bij Apeldoorn.

Chateau Vaux-le-Vicomte (bron: Pixabay)

Selectie uit geraadpleegde bronnen

- Simon Schama (1995) *Landscape and Memory*
- Sarah Rutherford (2016) *Capability Brown and His Landscape Gardens*
- Christopher Thacker (1979) *The History of Gardens*
- Wikipedia

500+ BIEREN | BASILIEKBIER | COCKTAILS | SHOTS | WIJNEN

DE FENKEL

Uw speciaalbier zaak van de gemeente
Halderberge en omgeving

Fenkelstraat 15, Oudenbosch | 06-21458263 | www.bierendelicatessen.nl

NU VERKRIJGBAAR IN DEZE WINKEL!

POKÉMON KAARTEN!

Trading Card Palace • Fenkelstraat 15 • 4731 JA Oudenbosch

Planten als cultureel erfgoed

Een korte terugblik

Door Marja Hoebink

In het kader van het jaarthema **Plant & Mens** organiseerde Arboretum Oudenbosch in samenwerking met de B.E. Sprekersacademie op maandag 7 juli jongstleden een lezing in cultureel centrum Fidei et Arti. De lezing werd gehouden door de Vlaamse emeritus hoogleraar Marcel De Cleene, de grote kenner en schrijver van dikke boeken over de houding van de mens door de eeuwen heen ten opzichte van natuur om hem heen.

De lezing was gratis voor vrijwilligers en begunstigers van het Arboretum, die daar ook dankbaar gebruik van maakten. De zaal was goed gevuld met aandachtig luisterend publiek.

De Cleene had zich goed voorbereid met een powerpointpresentatie die hier en daar wat haperde, zoals dat ook wel een beetje hoort bij ons beeld van een verstrooide professor en minder flitsend was dan voorgaande presentaties van de B.E. Sprekersacademie. Van de moderne techniek had de oud-professor dan misschien niet zoveel verstand, van zijn onderwerp des te meer.

Hij nam zijn publiek mee in de denkwereld van onze verre voorvaders die vol verwondering om zich heen keken en probeerden hun eigen plek in die overweldigende natuur te bepalen. Hij legde uit dat zij geloofden dat niet alleen alle levende wezens een ziel hadden maar alle niet-levende wezens ook. Dat noemen we het *animisme*. Goden en godinnen leefden niet zozeer in rotsen en rivieren, zij waren die rotsen en rivieren. Hij liet ons zien hoe bijvoorbeeld de relictten van dat oude geloof nog steeds voor een deel voortleven in de taal. In de Franse en Duitse taal geeft het lidwoord volgens De Cleene aan of we met een vrouwelijk dan wel mannelijke godheid te maken hadden: La Meuse die wij kennen als de Maas en Der Rhein die bij Lobith verandert in de Rijn.

Marcel De Cleene tijdens zijn lezing

Timmermans Verspaningstechniek gevestigd te Oudenbosch, is een metaalbewerkingsbedrijf dat de voortdurend investeert in modernisering en uitbreiding van het machinepark. Timmermans Verspaningstechniek heeft in de afgelopen periode een vooraanstaande positie bereikt als toeleverancier van diverse gerenommeerde bedrijven door geheel Nederland maar ook internationaal. Met name wanneer het gaat om de verwerking van grotere werkstukken heeft het bedrijf een reputatie hoog te houden.

**Verspaning
van 40 gram
tot 40 ton**

Neem een kijkje op onze website of maak een afspraak!
www.vtt.nl De Gorzen 17 4731 TV Oudenbosch

sweere

Verzekeringen

Hypotheken

Makelaardij

GRATIS WAARDEBEPALING
VAN UW WONING?

BON
MAKELAARDIJ
onderdeel van sweere

Van de niet-levende materie ging hij in vogelvlucht langs de vele rituelen waarin bomen en planten een belangrijke rol spelen. De mens was vroeger nog meer van afhankelijk van de natuur dan nu. Een slechtgemutste god of godin kon je oogst maken of breken. Het was dus noodzakelijk om die te vriend te houden en de nodige eer te bewijzen.

Toen het monotheïstische christendom de polytheïstische godsdiensten in de lange loop der eeuwen verving, was het voor de leiders van de kerk moeilijk om de aloude rituelen uit te bannen, dus gaven zij er óf een christelijke draai aan, zoals met palmtakken de velden zegenen, of zij verbanden die gebruiken definitief tot het rijk van de folklore, zoals het dansen om de meiboom. In Aesculus besteden we met enige regelmaat aandacht aan dit soort rituelen waarin bomen en planten een rol spelen.

Een apart onderdeel uit de lezing van Marcel De Cleene wil ik nog noemen: de boom als voorspraak voor genezing, een zogenaamde *koortsboom*. Dit ritueel lijkt in veel landen de tand des tijds doorstaan te hebben. Een voorbeeld in ons eigen land is de 'lapjesboom' in Overasselt in Gelderland. Daar hangen in een oude eik vlak bij de ruïne van de kapel van Sint Walrick tot hoog in de boom met lapjes afkomstig van kleding van zieke mensen om Walrick om genezing van de patiënt te vragen. Sint Walrick was een van de vele missionarissen uit de zevende eeuw. De oude eik hangt zo vol dat een andere, lagere eik de eerste assisteert.

Ook in het Liesbos bij Breda staat zo'n boom. Hier betreft het een plataan. Sinds 1991 vervult deze plataan de functie van koortsboom als vervanging van de oorspronkelijke eik die deze taak vele lange jaren op zich heeft genomen totdat hij in 1931, vermoedelijk op last van de pastoor, werd omgehakt.

Veel van dit soort rituelen zijn in de negentiende eeuw weer nieuw leven ingeblazen.

Daags erna, op 8 juli, bracht Marcel De Cleene samen met zijn partner een bezoek aan het Arboretum waar de dinsdagploeg druk aan het werk was. Beiden genoten zichtbaar van onze tuin en hier werd ook de ware aard van de echte wetenschapper zichtbaar:

de lapjesboom in Overasselt. Foto Marja Hoebink

dinsdagochtend in het Arboretum

Marcel De Cleene bleek niet alles te weten. Hij verwonderde zich over de tongvaren en was zeer geïnteresseerd in onze paardenkastanjes. Een wetenschapper blijft zich verwonderen, ook na zijn pensioen.

Samen bouwen aan wonen, werken en mobiliteit!

Van Agtmaal

vanagtmaal.nl
0165 - 319 000

EP: Jan Verdaas

BOSSCHENDIJK 11 - 4731 DA - OUDENBOSCH
TELEFOON: 0165-316111 - MAIL: INFO@EPJANVERDAAS.NL

WITGOED

BEELD & GELUID

COMPUTER & TELEFONIE

PERSOONLIJKE VERZORGING

(INBOUW) KEUKEN APPARATUUR

WWW.EPJANVERDAAS.NL
Service | Snelheid | Scherp geprijsd

Onmisbaar in 't Groen

Door Yvonne van Andel

Deze keer tref ik een groepje heren, allemaal oudgedienden die hun sporen hebben verdiend in vele vrijwilligersbaantjes ter ondersteuning van de Oudenbosche gemeenschap. Daarnaast hebben ze toch ook nog tijd kunnen vrijmaken voor het Arboretum. Ik spreek met Jan Timmermans, Noek Bosschier en Peter Dingenouts. We steken van wal met de bekende vraag:

Hoe zijn jullie bij het Arboretum terechtgekomen?

Jan Timmermans, de oudste van het gezelschap, trad in 2006 toe tot de groep van baliemedewerkers op verzoek van Lydia Walbeek, de coördinator van de baliemedewerkers. Lydia kende hij al langer via ander vrijwilligerswerk waarbij ze beiden betrokken waren.

Wim Rennings, onze eerste voorzitter, strikte Noek Bosschier. Wim was een superheld in het werven van vrijwilligers in de trein naar en van Rotterdam. Als collega-forens en dorpsgenoot overtuigde hij Niek in de gezamenlijke treincoupé, alweer tientallen jaren geleden.

Peter Dingenouts werd in de eerste plaats baliemedewerker omdat het werk te zwaar werd voor zijn echtgenote Nel. Hij kwam dan mee om haar te assisteren. Sinds 2002 doet hij de baliedienst meestal alleen. Nel volgt nog altijd het reilen en zijlen van de tuin op de voet. Samen met oudste dochter Josine waren ze erbij toen hun overbuurmeisje Jessica van Oosterbosch de eerste boom mocht planten op 2 mei 1987 en zijn nooit meer weggegaan.

Hoe belangrijk vinden jullie het bestaan van het Arboretum als tuin?

Jan had op het terrein van het Arboretum een moestuin, een privilege dat hij dankte aan het feit dat hij oud-medewerker was van de broeders. Toen hij, als jonge man nog, als jeugdwerker werd aangenomen werd hem gevraagd of hij kon paardrijden want er liepen destijds twee prachtige rijpaarden in wat nu het Arboretum is. Hij vindt het heel belangrijk dat het Arboretum er nu is... voor velen zoveel herinneringen.

Noek zegt dat hij 'over bomen en zo' niet veel weet, maar nu na ruim 25 jaar baliediensten is hij ervan overtuigd dat de tuin een belangrijke functie vervult, zowel voor passieve als actieve recreatie. Zo zijn er de kindermiddagen waarbij hij graag helpt. Hij vindt het ook fijn gewoon lekker door de tuin te wandelen. Voor Peter geldt dat het historisch perspectief van de tuin heel belangrijk is. Oudenbosch profileert zich als religieus erfgoed en het Arboretum hoort er onlosmakelijk bij. Het is buitengewoon dat alles door vrijwilligers wordt gedaan.

Voel je je opgenomen als vrijwilliger in het grote geheel van de vrijwilligers?

Jan voelt zich echt opgenomen in de vrijwilligersgroep, hij heeft nooit conflicten of problemen, 'zeg maar geen beren op de weg meegemaakt'. Toch is hij ooit wel een beer tegengekomen in de tuin, de beer van Jack Rampaard en die was van hout.

Noek kent slechts een klein aantal van de vrijwilligers redelijk goed maar voelt zich wel prima thuis in de tuin.

Peter voelt zich zeker opgenomen, als een schakel in het geheel van deze groep mensen met een gezamenlijke passie. Medevrijwilligers die iets bijzonders in stand houden.

Mijn laatste vraag...wat willen jullie dat de lezers nog meer over je weet?

"Jarenlang", zegt Jan "heb ik geholpen met het rondbrengen van de Aesculus. Als vijfentachtigjarige doe ik dat nu niet meer. Vooral de samenwerking met Elly Zwijgers bij de kindermiddagen was me dierbaar. Op die middagen speelde ik vaak een rol. In het 'Japanjaar' was ik verkleed als Japanner met voorzitter Johan als mijn kapitein. Ook was ik ridder en had de eer vele kinderen een ridderslag te geven, ik heb kinderen de cha-cha-cha leren dansen in de grot, speelde ooit voor pastoor (heb in mijn jeugd goed kunnen zien hoe dat moet!)."

Noek zegt: "Als actief vrijwilliger bij de hockeyvereniging is voor mij het helpen bij de kindermiddagen in het Arboretum een hoogtepunt. Mia Coppens zorgt voor het spelmateriaal en ik kan de kinderen lekker laten bewegen". Peter doet ook ander vrijwilligerswerk en wil vooral een pleidooi houden voor dat vrijwilligerswerk, het is zo belangrijk. "Het heeft mij ook gevormd. Mijn leven is er zoveel rijker door. Hierbij doe ik een oproep aan eenieder, sluit je aan, ga vrijwilligerswerk doen.

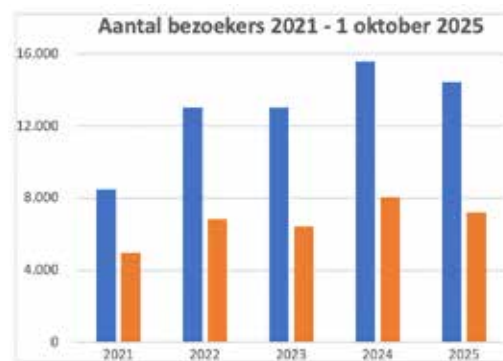
Het zou mooi zijn als dat voor het Arboretum zou zijn. Er is op allerlei vlak altijd gemotiveerde menskracht nodig".

Terugblik 2025

door Johan van Oosterhout, voorzitter

Stichting Arboretum Oudenbosch heeft een goed, resultaatvol jaar achter de rug en is kerngezond. Dit jaarverslag, met als indeling Openstelling, Onderhoud, Ontwikkeling en Organisatie, gaat over de ontwikkelingen, uitdagingen en resultaten die 2025 ons bracht. De cursiefjes onder de kopjes komen uit ons beleidsplan 2019- 2028.

Bij het schrijven van deze terugblik waren de bezoekerscijfers tot en met september bekend. In de grafiek is te zien dat per 1 oktober al 14.450 bezoekers de balie waren gepasseerd. Normaliter mogen we er daarna tot het eind van het jaar nog zo'n tweeduizend verwachten. Het totale aantal bezoekers overschrijdt dit jaar de grens van 16.000. Het record van vorig jaar wordt daarmee verbroken. De groei is dit jaar minder, maar zit er nog steeds in. Het merendeel van de bezoekers maakte een of meer keren gebruik van de jaarkaart of was jonger dan 13 jaar. Het aantal betalende bezoekers, meestal dagtoeristen, zal nagenoeg even hoog zijn als vorig seizoen. De maanden april, mei en augustus waren recordmaanden. We ontvingen toen respectievelijk 3.230, 3.357 en 2.838 bezoekers.

Openstelling

Genieten van de tuin

'Ontmoeten in het groen' is de ultieme reden om de tuin open te stellen voor bezoekers en vrijwillige medewerkers om te kunnen ervaren hoe 'gewoon bijzonder' de tuin is.

Het is natuurlijk fantastisch dat het bezoek aan de tuin jaar op jaar toeneemt. Naast het toenemende dagtoerisme draagt ons beleid om bewust andere partijen en instellingen aan de tuin te binden, zeer bij aan die groei. Zo is in het kader van 'Oudenbosch 750' podium gegeven aan het jubilerende Gilde Sint Sebastiaan voor het schuttersfeest op 31 augustus, aan de Gemeente Halder-

berge voor de fietstocht 80 jaar bevrijding en aan AVO, de atletiekvereniging, die samen met tafeltennisvereniging Vice Versa een urban trial organiseerde. Ook de 'mystery tour', georganiseerd door een werkgroep van de Basiliek, deed de tuin aan om de koffer van Pastoor Hellemons te zoeken. Zo'n kleine tweehonderd jongens en meisjes vonden in een aardedonker Arboretum op maar liefst vijf plekken aanwijzingen in de zoektocht naar de koffer. Verder organiseerden we in samenwerking met B.E. Sprekersacademie een lezing door Marcel De Cleene over 'Planten als cultureel erfgoed' die veel belangstelling trok. Elders in deze Aesculus is daarvan een uitgebreid verslag te vinden.

Eigen activiteiten

De activiteiten die we zelf organiseerden zoals de plantenbeurs op de eerste zondag in mei, de familiedag op 6 april en de kindermiddag in de herfstvakantie brachten weer veel bezoekers naar de tuin. De plantenbeurs trok bij het mooie weer op 4 mei zelfs meer dan duizend bezoekers (1.033) en ruim dertig deelnemende hobbykwekers. Dweilband de Velletrekkers zorgde weer voor de muzikale omlijsting. Veel animo was er voor de drie zondagochtenden georganiseerd door de werkgroep 'Bezinnen in 't groen' met achtereenvolgens als thema Tai Chi, yoga en Dag van de Stilte. De belangstelling voor de workshops botanisch tekenen en schilderen onder de bezielende leiding van Claire was buiten verwachting. Geen betere inspiratiebron hiervoor dan de tuin. De Lourdesgrot bood podium aan slechts twee gezelschappen, shantykoor de Markmakkers met hun traditionele paasconcert en Con Anima een koor uit Breda. Het waren geslaagde muziekevenementen maar er is ruimte voor meer in de grot. Zo'n 25 kunstenaars exposeerden hun werk in de Theekoepel en het Entreegebouw. Veel bezoekers nemen na of tijdens de wandeling door de tuin daar graag een kijkje. De exposanten vonden hier een gratis podium.

De tuin biedt voor heel uiteenlopende activiteiten een passend of inspirerend decor. De Protestantse Kerk maakte er in september weer gebruik van en had een drukbezochte dienst in het Amerikaanse deel van de tuin. Begin oktober diende de tuin als filmset. En op 25 en 26 december is de tuin door het werk van de bloemengroep in kerstsefeer. Die dagen vinden elk jaar weer honderden bezoekers de weg naar de tuin.

Onderhoud

Werken in de tuin

Voor alle medewerkers geldt dat het werk in de tuin een vorm van actieve recreatie is om in meer of mindere mate een bijdrage te leveren aan het maatschappelijk belang en of het behoud van de groene oase.

Kampten we in 2024 met overmatige regen en wateroverlast, dit jaar was de geringe regenval en daarmee de droogte een groot probleem voor de collectie. Een aantal bomen en struiken heeft 't nu al niet overleefd. De verwachting is dat pas volgend seizoen duidelijk wordt hoe groot de schade daadwerkelijk is.

Tuinonderhoud

De tuin vraagt continue aandacht, geen seizoen uitgezonderd. De tuinploegen op dinsdag, woensdag en zaterdag hebben in elk seizoen hun werk van boomspiegels schoonmaken, blad harken, onkruiden verwijderen, paden branden, snippers uitrijden en ga zo door. Soms hebben we daarbij hulp van buiten. Zo was het team van Woonkwartier, onze toekomstige buur, in het voorjaar van de partij bij het zomerklaar maken van de tuin in het kader van NL Doet. Steevast is er de hulp van onze Partner in 't groen, Blom Hoveniers, die als vanouds met grote regelmaat de gazons maait en de sloten en hagen onderhoudt. Bij de noodzaak om de zilverlinden te rooien en de uitvoering daarvan door Weijtmans, is in de juni-editie uitgebreid stilgestaan. Inmiddels is de *Acer triflorum* de uitverkoren boom voor de nieuwe aanplant en spreken we voortaan van Processielaan. Met Woonkwartier is het overleg geopend om na het rooien van de kastanjes voor de begraafplaats van de broeders, de Processielaan tot daar door te trekken. Dit plan linkt aan de loop van de oorspronkelijke processielaan zoals die op initiatief van broeder Hilarius, de tweede overste van Saint Louis, eind negentiende eeuw is aangelegd.

Onze nestkastbrigade, Piet en Peter, maakten weer alle nestkastjes (43) schoon! Zo'n 60% van de kastjes bleek bezet te zijn geweest. In een viertal kastjes werden gestorven jonge vogels aangetroffen. Waarschijnlijk hadden de jonkies door de droogte weinig levenskansen. Ook de vleermuiskasten kwamen aan de beurt. Een zestal daarvan is vervangen

door nieuwe, aangeschaft via het Vogelrevalidatiecentrum in Zundert. De steenuilenkast is wel bezet door ‘een vreemde vogel’, helaas niet door een uil.

Bijzondere elementen

Ook de bijzondere elementen in en om de tuin behoeven onderhoud en aandacht.

De religieuze beelden, het H. Hart- en Mariabeeld, kregen een intensieve onderhoudsbeurt. Ze zien er nu weer beeldig uit en Maria kijkt uit op de glad geknipte taxus.

Met het afvoeren van het asfalt uit de tuin is een al jaren bestaande wens tot uitvoering gekomen. Eigen medewerkers hebben ‘t asfalt opgenomen. Met de fantastische medewerking van de gemeente Halderberge via de actie ‘tegelwippen’ is dat zonder kosten afgevoerd. Intussen is split op de paden gebracht zodat er nu mee eenheid is in de paden door de tuin.

Er liggen plannen voor het verfraaien van de ruimte voor de poort, onder andere voor het stallen van fietsen en de waterafvoer. Het wachten is op de boombank die daar in het kader van de ‘9 wonderen van Oudenbosch’ moet komen.

Collectie

Afgelopen jaar werd door de voorzitter van de Stichting Nationale Plantencollectie, Prof. Dr. Joop Schaminee, schriftelijk bevestigd dat onze collectie *Aesculus* officieel is toegelaten tot de Nationale Plantencollectie. Opgenomen zijn in de Nationale Plantencollectie betekent dat onze collectie met extra zorg door ons en het SNP-bestuur wordt omgeven en gevolgd. Bijzonder was de bloei van de Agave afgelopen zomer. Het is hoogst zelden dat deze plant in een kas zo uitbundig tot bloei komt. De bloei van de tientallen knoppen aan de meer dan twee meter hoge zaadstengel is niet onopgemerkt voorbijgegaan. We hebben er landelijke persaandacht voor gekregen. Het project ‘vervanging boombordjes’ is dit jaar afgerond. In totaal zijn circa 2.750 bomen en struiken geregistreerd in de database van de collectie.

Ontwikkeling

Leren van de tuin

Het Arboretum zelf is op verschillende manieren in ontwikkeling maar draagt ook bij aan ontwikkeling. We stimuleren dat medewerkers en bezoekers, jong en oud, leren van en over de tuin.

In het kader van het Kunstmenu Halderberge organiseerde Anneke Wijn begin april weer haar Natuuratelier Arboretum voor de jongste groepen van diverse basisscholen in Oudenbosch. In het natuuratelier gebruiken de kinderen alle zintuigen bij de verkenning van de tuin.

Opnieuw was de repatriëringsroute voorafgaand aan Bevrijdingsdag een succes met zo’n 130 deelnemers. Deze bijzondere rondleiding die start met een korte informatiesessie, vertrekt vanuit het Arboretum naar Saint Louis. Het idee en de uitvoering is in handen van de stadgidsen met medewerking van het Toeristisch Informatie Punt. Mooi dat bij gelegenheid van ‘80 jaar bevrijding’ zoveel mensen de Bevrijding beleefden in de tuin!

Een bijzondere expositie waarbij veel te leren was over geur en smaak werd ons in bruikleen gegeven door de Hortus botanicus Leiden. Bloemen en planten zijn niet alleen mooi om te zien, ze ruiken vaak ook heerlijk. En dat is zeker geen toeval: geur en smaak behoren gewoon tot de slimme strategieën van de natuur. In deze interactieve expositie kon jong en oud dit allemaal zelf ontdekken en beleven. Soms ontvangen we studenten. Begin april

was Herman Wevers, partner van het Arboretum en directeur van Alles over Groenbeheer, weer een hele dag actief in de tuin met zijn studenten voor de opleiding European Tree Technician. In alle botanische tuinen van de NVBT is een schromelijk tekort aan vakmensen met een gedegen groenopleiding. We stellen onze tuin dan ook heel graag beschikbaar als opleidingsplek voor het praktische deel van deze opleiding.

Lerende bezoekers

Er is bewust aandacht voor het leren van de collectie door bezoekers. Denk bijvoorbeeld aan het gidsje ‘Bomen van herinnering’, de voor de jongste kinderen populaire kaboutertocht of de informatieborden in de tuin. Maar leren kan ook op heel anschouwelijke manier. Zo kun je in de tuin een volledig vermolmd rode paardenkastanje aantreffen, het restant van een omgekeerde boomstronk en heel jonge boompjes. Daarmee maken we het werk van de natuur letterlijk zichtbaar.

Bijna vijfhonderd bezoekers bij de meer dan vijftig rondleidingen lieten zich uitgebreid vertellen over de collectie en de tuin. Honderden leerlingen van de basisscholen en het Markland College hebben kennis gemaakt met de tuin.

Zelf leren

Ook onze vrijwilligers leren van en over de tuin. Elke maandagochtend gaan de gidsen en anderen die willen aansluiten onder begeleiding van Yvonne van Andel de tuin in om in de praktijk te leren van de collectie. Het bestuur maakt graag en gretig gebruik van de kennis van onze begeleidingscommissie en partners als Blom Hoveniers en Alles over Groenbeheer. Twee vrijwilligers volgden dit jaar de basis cursus dendrologie en sloten die met certificaat af.

Organisatie

Zorg voor continuïteit

Beleven en overleven. Stichting Arboretum is in de kern een gewone organisatie die werkt met mensen en middelen waar de zorg voor continuïteit kerndoel is. Plezierig werken in of in dienst van de tuin.

Team

Terwijl op sommige plekken uitbreiding welkom is, blijft het vrijwilligersteam getalsmatig schommelen rondom 80 personen en redelijk goed op sterkte.

Het bestuur heeft versterking gevonden in de persoon van Wijnie van Eck, al twee jaar vrijwilligster. Zij werkt op dinsdagochtend in de tuin en geeft rondleidingen. In samenspraak met de huidige voorzitter bereidt ze zich voor op het overnemen van het voorzitterschap. Het officiële moment daarvoor is de jaarvergadering in maart 2026.

De redactie van *Aesculus* zoekt nog steeds naar versterking. Natuurlijk verloop en door persoonlijke omstandigheden schiet de capaciteit van de redactie tekort om jaarlijks twee edities van ons blad in de huidige omvang uit te brengen.

Tot onze spijt maar met begrip voor zijn besluit om te stoppen als imker van het Arboretum namen we afscheid van Hans de Veth. Hij was vanaf de beginjaren van het bestaan van de tuin onze toegewijde imker.

Op 18 januari overleed Jan Veenstra. Kort daarvoor had hij zijn taak als coördinator exposities overgedragen aan Jan Willem Buijs die deze taak met verve heeft opgepakt. Via ‘Nieuwsflitsen’, het intern nieuwsbulletin dat met regelmaat via de mail wordt verspreid, blijft het vrijwilligersteam op de hoogte van interne actualiteiten en ontwikkelingen.

snijbloemen • boeketten • grote sortering kamerplanten • tuinplanten • potten • decoratieartikelen

**UW BLOEMWERK IS
ONS SPECIALISME**

Nieuwlandweg 2
Oudenbosch
Tel. (0165) 312908
Fax (0165) 322829
E-mail: r.cappetijn@hetnet.nl
www.monicaoudenbosch.nl

VERF | BEHANG | GORDIJNSTOFFEN | VLOERBEDEKKING | RAAMDECORATIE

**COLORS
@HOME**
PIERRE & MANJA
Blommerde

Fenkelstraat 30 | 4731 JB Oudenbosch | Telefoon (0165) 32 00 34 | E mail blommerde@colorsathome.nl

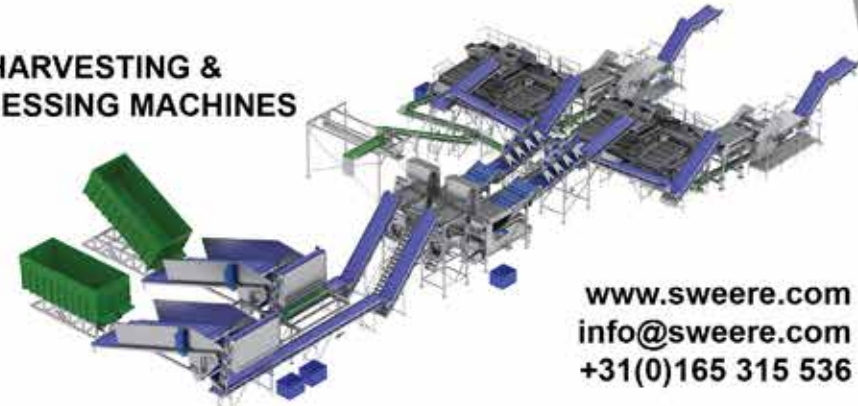
TEVENS VOOR AL UW SCHILDERS- EN BEHANGWERKZAAMHEDEN!

SoliPharma

SoliPharma BV
Industrieweg 11a
NL-4731 SB Oudenbosch
T +31 (0)165 31 56 19
E info@solipharma.nl
I www.solipharma.nl

HARVESTING & PROCESSING MACHINES

Oudlandsedijk 8a
4731TB Oudenbosch

www.sweere.com
info@sweere.com
+31(0)165 315 536

Middelen

De vele begunstigers, sponsors, adverteerders, partners én onze onbezoldigde vrijwilligers maken het samen mogelijk om het beleid van laagdrempelige tarieven vol te houden. Dit jaar meldden zich een kleine honderd nieuwe begunstigers. Door veelal persoonlijke omstandigheden vallen er ook begunstigers af. Het totale aantal schommelt tussen de 11 en 1200. Het aantal sponsors en partners in 't groen is onveranderd. Bijna alle adverteerders bleven ons trouw. Dat maakt dat we, los van de flink gestegen uitgaven, vooruitlopend op de nog op te maken jaarrekening hier al kunnen stellen dat de stichting er financieel gezond bijstaat. Gezien de lopende en geplande investeringen is dat ook wel nodig.

Investeren

In de Aesculus van juni is uitgebreid stil gestaan bij het rooien van de zilverlinden (6.000 euro), de aanleg van de wadi en het zakslootje langs de houtwal (2.000 euro). Afgelopen zomer heeft de website een flinke update gehad (5.500 euro) Nu staat de uitvoering van de Processielaan voor de deur. Dat vergt naar voorlopige schatting circa 15.000 euro. De upgrade van de ruimte voor onze poort, een plan dat nog verdere uitwerking behoeft, staat ook op het investeringslijstje.

Deze projecten leggen bij elkaar wel een zware druk op de beschikbare middelen. Reden om andere partijen te zoeken die op de een of andere manier bereid zijn om in deze investeringen te participeren.

Een belangrijke en welkome investering, te weten, de nieuwe keerwand met hekwerk aan de zijde van het Gonzagaplein heeft ons, behalve een klein stukje grond vanwege de wijziging in de erfgrans, niets gekost. Datzelfde geldt voor de aanleg van een nieuwe toegang naar de tuin vanaf de parkeerplaats Achter 't Postkantoor, waar we erg blij mee zijn en waarvan inmiddels veel gebruik wordt gemaakt.

Promotie

De nieuwe folder, eigenlijk is het een flyer, is begin oktober in gebruik genomen.

Met het verhaal van de '9 wonderen van Oudenbosch' komt Arboretum Oudenbosch tot ver buiten de regio onder de aandacht. Voor de boven-

lokale en lokale promotie werkten we nauw samen met Visit Brabant en Visit Halderberge en inmiddels ook met de 'RegioBoost West-Brabant'. Dat is een initiatief van enkele regiogemeenten en Brabant Partners om door meer samenwerking West-Brabant beter op de toeristische kaart te zetten.

Hoezeer fotoshoots van veelal bruidsparen bijdragen aan de promotie van de tuin blijft in het ongewisse. Feit is wel dat betrokkenen tot in lengte van jaren herinnering houden aan onze tuin. En verder levert dit wel 60 euro per sessie op.

Bijna wekelijks kreeg ons persbericht een plek in de Halderbergse Bode. Zeven keer stuurden we de bijna zeshonderd aangesloten vrienden via 'Stuifmail' een bericht met actuele nieuwtjes van de tuin. Via mailing benaderden we tweemaal alle basisscholen om te attenderen op de kinder- en familiemiddag. We adverteerden gericht in brochures zoals Waterpoort en de Verenigingskrant van de Bode.

Tot slot

Het bestuur ziet met voldoening terug op alle inzet van het team vrijwilligers en de daarmee geboekte resultaten. We hielden de botanische tuin Arboretum Oudenbosch gezond en goed op koers. Dank aan iedereen die daaraan bijdroeg.

A U T O B E D R I J F
OFFICIEEL PARTNER ANWB

APK

Onderhoud & Reparatie

Gratis gebruik leenauto's

Verkoop occasions

BEL ONS!
0165 - 311811

OF KIJK OP
WWW.COCAR.NL

Cocar Oudenbosch
Nijverheidsweg 33
4731 CZ Oudenbosch

Autobedrijf Cocar
Kruisstraat
5 min
2,8 km

BOVAG

**Bistro
De Kroon**

Eten, genieten, samen zijn.

Markt 35, 4731HM - Oudenbosch - www.bistrodekroon.nl, 0165 786 041

In antwoord op uw vraag

In deze rubriek beantwoord ik vragen die rondleiders kregen van bezoekers. Onze rondleiders vertellen graag veel wetenswaardigheden als ze met een groep de tuin bezoeken. Vanzelfsprekend kunnen zij tijdens die wandelingen ook vragen verwachten. Dit zijn de drie vragen die afgelopen seizoen vaak werden gesteld.

door Yvonne van Andel

Wanneer gaat de tuin weer open?

Vroegbloeiër toverhazelaar

De sluitingstijd van het Arboretum van 1 november tot 1 april is om meerdere redenen nodig. De baliemedewerkers zitten graag warm. Ze hebben er geen baat bij om hele middagen aanwezig te zijn voor slechts enkele bezoekers en het is ook duur vanwege stookkosten. Als er geen bezoekers zijn, kunnen grote klussen in de tuin worden aangepakt. En in de winter is er weinig in bloei omdat de meeste planten dan in rust zijn.

Veel planten op het noordelijk halfrond hebben een koudeperiode nodig om klaar te zijn voor het voorjaar. Iedere soort heeft zijn eigen duur van winterrust. Voor de meeste planten is die minstens drie tot acht weken. In de rusttijd mag de maximumtemperatuur niet hoger zijn dan vier tot acht graden. Als de temperatuur na een kortere koude periode stijgt, blijven de planten gewoon in rust. Ze rekenen op hun eigen rustperiode, hun eigen biologische klok. En dat is maar goed ook, want tijdens onze vaak wisselvallige winters kunnen koude en zachtere periodes zich snel afwisselen. Het steeds vroegere begin van het voorjaar als gevolg van klimaatverandering heeft dus niet hetzelfde effect op alle plantensoorten. Alleen soorten waarbij de bloei puur afhankelijk is van de buitentemperatuur zullen steeds eerder gaan bloeien. Alle soorten die behalve de gewenste buitentemperatuur ook een koude periode nodig hebben, komen pas in bloei na hun eigen winterrust.

Maar met beide kerstdagen zijn we gewoon open en zodra het de moeite waard is om open te zijn vanwege vroege bloeiers op grond van de buitentemperatuur, maken we dat via media bekend. En op 1 april staat alles en iedereen weer klaar om te schitteren.

In antwoord op uw vraag

Overleven alle bomen de droogte?

Er is deze zomer zo weinig regen gevallen dat er nogal wat struiken en bomen in moeilijkheden zijn gekomen. Heel wat bezoekers en vrijwilligers waren echt aangedaan door wat ze zagen aan bomen en struiken afgelopen zomer. Uiteraard hebben houtige gewassen strategieën ontwikkeld om droogte te weerstaan, zoals een dieper wortelstelsel of het afwerpen van bladeren tijdens de droogste perioden, maar het is de vraag of dit genoeg zal zijn. In augustus vertoonden bomen en struiken bijna allemaal droogtestress. De kans op het ontstaan van *xylem-embolieën* is dan groot. Xylemembolieën zou je kunnen vergelijken met embolieën in een bloedvat bij een mens. Lange, dunne houtvaten (xyleem) transporteren water omhoog van de wortels naar de bladeren. Als het blad meer water verdampt dan de wortels kunnen opnemen, is er grote kans op het ontstaan van droogtestress. Dat

herstelt zich als er weer voldoende regen valt. Echter, bij veel te weinig watertoevoer ontstaan, door onderdruk in de houtvaten luchtbelletjes. Als een houtvat met lucht gevuld is, leidt dit tot een blokkade van het watertransport in dat bepaalde vat: een xylemembolie. De meeste bomen en struiken in het Arboretum zijn er niet op gebouwd om de kans op het doorlaten van luchtbelletjes van het ene houtvat naar het naastliggende te verkleinen. Dat was in deze klimaatzone ook niet nodig. Het is dus heel goed mogelijk dat veel houtachtige planten in de tuin bij zoveel gebrek aan vocht in de bodem ontelbare luchtbellens hebben gevormd die het watertransport in de stam kunnen gaan blokkeren. In het meest ernstige scenario kan dat leiden tot de dood van ernstig getroffen struiken en bomen. We kunnen alleen maar afwachten.

Bladval in de herfst, hoe zit dat?

De meeste struiken en bomen in de tuin laten in de herfst hun blad vallen. Er zijn ook enkele naaldbomen in het Arboretum die dit ook doen (*Lariks*, *Pseudolarix*, *Taxodium*, *Metasequoia*). Ze verliezen hun bladeren om zichzelf te beschermen tegen uitdrogen.

Bomen nemen met hun wortels water op en verdampen dit vervolgens via de huidmondjes in de bladeren om te voorkomen dat het blad uitdroogt en inactief wordt. In de herfst en winter wordt het voor de boomwortels moeilijker om water op te nemen doordat de temperatuur te laag is. Bij bevroren grond is dat helemaal onmogelijk. Als de boom gewoon door zou moeten gaan, zou hij kunnen uitdrogen. Om minder water te verdampen moeten de bladeren er in de herfst dus af.

Twee plantenhormonen stoffen spelen bij de bladval een belangrijke rol: auxine en *abscisinezuur*. Beide worden door de plant in de bladeren aangemaakt. Abscisinezuur zorgt voor de vorming van een kurklaagje tussen blad en steel. Auxine verhindert juist de vorming van kurk. Het eenmaal gevormde kurklaagje is verantwoordelijk voor het afvallen van de bladeren. Hoeveel van elk plantenhormoon wordt aangemaakt in het blad is afhankelijk van daglengte en temperatuur. Als de dagen korter en kouder worden, maken de bladeren minder auxine aan, terwijl er meer abscisinezuur wordt gemaakt. Het vormen van het kurklaagje is dan niet meer tegen te houden door auxine. Als het kurklaagje eenmaal is gevormd verbinden alleen de nerven de bladsteel nog aan de twijg. Dat is een zeer zwakke verbinding. Eén zuchtje wind en het blad valt.

herfstkleur bij een moerascipres

In de volgende Aesculus beantwoorden we nieuwe vragen. Heeft u zelf een vraag voor Yvonne, mail hem naar redactie@arboretumoudenbosch.nl

VOL GAS VOORUIT MET BRANS AUTOSERVICE

www.BransAuto's.nl

GEBRUIKTE AUTO'S

BANDEN

UITLATEN

ONDERHOUD

REMMEN

APK

SCHOKBREKERS

SCHADEHERSTEL

Industrieweg 4 • 4731 SC Oudenbosch • Tel. 0165-318033 • gsm 06-29563929 • rob@bransautos.nl

Trots dat wij Oudenbosch nog mooier mogen maken!

VAN DEN ELSHOUT
& DE BONT WAALWIJK

Particulieren | Bedrijven | Instellingen

TUINADVIES

TUINONTWERP

SIERBESTRATING

BOOMVERZORGING

AANLEG - ONDERHOUD

JAARCONTRACT

Trotse partner van
Arboretum Oudenbosch

De Gorzen 2
4731 TV Oudenbosch
T. 0165 31 87 11

www.blomhoveniers.nl